

PATRIJARHAT I FEMINISTIČKA TEORIJA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Sajko, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:149466>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

DIPLOMSKI RAD

Osijek, srpanj 2018.

Maja Sajko

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

DIPLOMSKI RAD
PATRIJARHAT I FEMINISTIČKA TEORIJA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI

Ime i prezime:

Osijek, srpanj 2018.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU

TEMA: PATRIJARHAT I FEMINISTIČKA TEORIJA U SUVREMENOJ HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

PRISTUPNIK: Maja Sajko

TEKST ZADATKA:

U ovom je diplomskom radu cilj prikazati feminističku teoriju u interpretaciji kratkih priča suvremene hrvatske književnice Tanje Mravak. Interpretacija za polazište uzima kulturološki pristup kako bi se iščitao odnos žene i patrijarhalnog sustava u hrvatskom društvenom kontekstu na književnom predlošku.

Osijek, srpanj 2018.

Mentor:

doc.dr.sc. Zlatko Kramarić

Predsjednik odbora za završne i diplomske ispite:

izv.prof.dr.sc. Ivo Džinić

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU		
DIPLOMSKI RAD <i>Znanstveno područje:</i> Humanističke znanosti <i>Znanstveno polje:</i> Filologija <i>Znanstvena grana:</i> Teorija i povijest književnosti		
Prilog:		Izrađeno:
Mj.:	Broj priloga:	Primljeno:
Pristupnik: Maja Sajko		Mentor: doc.dr.sc.Zlatko Kramarić Komentor: Mirta Bijuković Maršić, predavač

SADRŽAJ:

1. Uvod.....	8
2. Rodna teorija.....	9
1.1.Razvoj rodne teorije.....	10
3. Rod, spol i patrijarhat.....	11
4. Moć i rod.....	12
4.1.Feminističko gledište na odnose moći.....	13
4.2.Ideološke i biološke dimenzije.....	14
4.3.Sociološke dimenzije.....	15
4.4.Ekonomske i obrazovne dimenzije.....	15
4.5.Dimenzije sile i nasilja.....	16
4.6.Antropološke dimenzije: mitologija i religija.....	16
4.7.Psihološke dimenzije.....	17
5. Tijelo kao tekst.....	18
6. Biologija:Kletva ili dar.....	20
7. Patrijarhalni mit u hrvatskoj književnosti.....	21
8. Žensko pismo.....	22
9. Tanja Mravak.....	23
9.1.Dalmatinsko-vlaški svagdan.....	25
10. Analiza knjige Tanje Mravak:Naša žena.....	26
10.1. Trešnja.....	26
10.2. Naša žena.....	29
10.3. Naš čovik.....	31
10.4. Ničija žena.....	33
10.5. Zamisli divote.....	36
10.6. Kristal, porculan, beštek.....	38
10.7. Malo moje.....	39
10.8. Meso.....	39
10.9. Žeženj.....	40
10.10. Duša kuće.....	41
10.11. Kad smo se pravili mrtvi.....	43
11. Zaključak	45
12. Literatura.....	46

SAŽETAK

Ovaj rad prikazuje feminističku teoriju u interpretaciji kratkih priča suvremene hrvatske književnice Tanje Mravak. Rad pokušava objasniti činjenicu da su žene te koje održavaju patrijarhalni sustav. Iako su žene postigle ravnopravnost i dalje živimo u patrijarhalnom sustavu. Muškarci posjeduju moć, dok su žene one podređene. Rad se bazira na zbirci kratkih priča pod nazivom „Naša žena“ autorice Tanje Mravak. Njezinih jedanaest priča analizirano je kroz postavljenu hipotezu da žene održavaju patrijarhalni sustav. Žene su prikazane kao te koje su od svojih majki učile da trebaju brinuti o kućanskim poslovima, mužu i djeci. Većina žena iz priča Tanje Mravak potvrđuje postavljenu hipotezu. Neke se pokušavaju oduprijeti takvom sustavu, kao teta Zora iz priče Zamisli divote.

ABSTRACT

This paper presents feminist theory in the interpretation of the short stories of contemporary Croatian writer Tanja Mravak. The paper tries to explain the fact that women are the ones who maintain a patriarchal system. Although women have achieved equality, we continue to live in the patriarchal system. Men have power, while women are subordinate. The work is based on a collection of short stories titled "Naša žena" by author Tanja Mravak. Her eleven stories were analyzed through the hypothesis that women maintain a patriarchal system. Women are shown as those who have learned from their mothers to take care of housework, husband and children. Most women from the stories of Tanja Mravak, confirm the hypothesis set. Some are trying to resist such a system, as the aunt of Zora from the *Zamisli* devote story.

1. UVOD

Svjesni smo činjenice da iako vlada moderno doba, demokracija, žene su postigle ravnopravnost, međutim ipak i dalje živimo u patrijarhalnom sustavu u kojemu muškarci posjeduju moć. U nekim teorijama muškarci su prikazani kao oni koji posjeduju moć jer su zarađivali novac te su sudjelovali u javnom i privatnom životu, dok su žene bile podređene. Podređenost žena može se promatrati iz teološkog aspekta. Tu podređenost žena vidimo u Bibliji, u Starome zavjetu odnosno u mitu o Adamu i Evi. Po tome mitu možemo zaključiti kako je žena ona Druga jer je stvorena iz rebra muškarca te je stvorena iz čovjeka i za čovjeka. Ženu se krivi i za Istočni grijeh odnosno za izgnanstvo čovjeka iz raja. Pojavom feminizma žene su donekle dobile svoj prostor u društvu. Moramo biti svjesni kako se feminizam borio zapravo za sve marginalizirane skupine, odnosno za Druge. Žene su danas ušle u vojsku, policiju, muškarci dobivaju porodično. Međutim žene i dalje imaju reproduktivnu moć. S druge strane danas muškarci sebe smatraju onim Drugim jer nisu pronašli svoje samoostvarenje te ih društvo na neki način ne razumije. Društvo ne razumije da i muškarci mogu biti žrtve obiteljskog i seksualnog nasilja i slično.

Ovaj rad postavlja pitanje: tko je krivac za patrijarhalni sustav? Potražili smo odgovor u suvremenoj hrvatskoj književnosti i na primjeru kratkih priča Tanje Mravak koja je izazvala zbirkom Naša žena snažnu recepciju i medijsku naklonost jer propituje upravo odnos žena i patrijarhata i daje zanimljive postavke kako je upravo žena temelj održavanja patrijarhalnog sustava.

2. RODNA TEORIJA

Rodna teorija pojavila se u drugoj polovici 20.stoljeća u etičkim i bioetičkim raspravama. Uvedena je distinkcija između pojmova rod i spol. Sve je to plod feminističkih i LGBT istraživanja koje je započeo John Money. Rod je definiran kao društvena konstrukcija koja je neovisna o spolu koji je biološka odrednica. Spol je fluidan, promjenjiv i slobodan. Rodna teorija ima za cilj stvoriti novu društvenu jednakost nadilazeći diktaturu prirode i uklanjajući klasne razlike između muškaraca i žena koji su plod patrijarhalno uređenog društva.

Brojni teoretičari nastojali su odgonetnuti čovjekovu narav. Antropologija je svjedok kako je čovjek sam po sebi vrlo problematično biće. Suvremeni pristupi utemeljivanju filozofske antropologije nastojali su razriješiti taj problem. Zanimljiva je Postmarksistička filozofska misao 20.stoljeća. Ona se razgranala u brojne pravce te se stoga umnožila i slika čovjeka. Produkt je bio stvaranje brojnih antropoloških paradigmi. Freud je primjerice ostavio instinktivnoga čovjeka, Bloch utopijskoga, Heidegger tjeskobnoga, Sartre čovjeka kao biće dosade. Sve ove misli utjecale su na stvaranje slike čovjeka kakvim se danas shvaća. Danas se promiče i slika čovjeka kakvu imaju i LGBT zajednice. Za okvire njihove antropologije vežu se paradigme i teze koje su utjecale i nadahnjivale rodne teoretičare koji su stvorili novu antropološku paradigmu u kojoj je rod posebna kategorija. Rod se definira kao socijalna konstrukcija koja je neovisna o biološkome spolu. (Matić,Koprek,2014.)

2.1.Razvoj rodne teorije

Razlikovanje između roda i spola uveo je u SAD-u John Money. Proveo je prva istraživanja na hermafroditima. Tada je i razvio teoriju o ljudskoj spolnosti. Osobe na kojima je proveo prva istraživanja rođene su s muškim i ženskim biološkim spolom. Iz toga je zaključio da se osobe bez obzira na spol identificiraju s dodijeljenim rodnom. Rod je prema njemu autonoman psihološki fenomen koji je neovisan o spolu, genima ili hormonima. Logično je pretpostavio da su svi ljudi, pa tako i hermafroditi, pri rođenju rodno neutralni. Smatra kako spol kao biološka odrednica ne igra veliku ulogu u određivanju roda koji se dodjeljuje pri rođenju, a zatim učvršćuje socijalizacijom i životnim iskustvom. Takvu ideju preuzimaju i feministkinje. Temelje feminističkim teorijama o spolnosti postavila je francuska književnica i filozofkinja Simone de Beauvoir. Poznata je njezina rečenica kako se ženom ne rađa, već se ženom postaje. Za nju je rod konstruirana kategorija. Žena postaje žena pod pritiskom kulturnog okruženja. (Matić,Koprek,2014.)

Još jedan važan teoretičar je Michael Foucault. On je francuski filozof koji je svojim djelom postao snažan model za brojne interseksualce, lezbijke i druge intelektualce srodnih spolnih orijentacija. Prema njemu zapadni je svijet postavio nekakve zahtjeve za istinom, a na nama je da istisnemo istinu o seksu. Smatra kako je za sve kriva buržoazija koja zbog svijesti o pristojnosti skriva istinu. Spol nije pitanje predstavnika prirode, nego se promatra spol kao povijest, značenje i diskurs. Njegova ideja u kojoj se spol definira kroz diskurs ostavila je traga na rodnim teoretičarima koji su kritizirali zapadnu kulturu zbog distinkcije između ljudi-muškarac ili žena, na temelju biološkog spola. Bipolarnost spolova služi tomu da se održi nejednakost u privatnome životu, ali i u društvenoj sferi. Istraživanja su pokazala da postoji velika distinkcija između muškaraca i žena u šansama i resursima. Primjerice više žena nego muškaraca bavi se manje plaćenim poslovima, žene manje sudjeluju u političkome odlučivanju, od žena se očekuje da imaju više odgovornosti u obiteljskim dužnostima. Žene također dobivaju manje priznanja za svoje doprinose u društvu. Kada gledamo kroz povijest, muškarci i žene su bili različito tretirani. Ideje žena, njihove vrijednosti bile su manje poželjni i manje vrijedni od onih koje se pripisuju muškarcima. Iako je u različitim društvima različit položaj i različite uloge muškaraca i žena, ipak nije poznato društvo u kojemu bi žene imale više moći. Prije se može reći kako u nekim društvima žene imaju više prava, dok u drugima imaju manje prava. Teoretičarka Sandra Lisitz Bem napisala je članak pod nazivom Gender Schema Theory. Smatra kako je središnji problem psihološke i socijalne potlačenosti žena, a i svake druge potlačenosti, činjenica da se ljudi dijele na muško i žensko. U našem društvu uloge muškaraca više se vrednuju i nagrađuju. U gotovo svim kulturama za žene je karakteristična briga o domu i djeci, a muškarci imaju ulogu prehranjivanja obitelji. Tako da možemo zaključiti kako su zapravo spolne razlike glavni krivci društvenih nejednakosti. Utemeljene su na našim biološkim razlikama. Međutim te razlike ne mogu opravdati društvenu nejednakost, stratifikaciju i diskriminaciju. (Matić,Koprek,2014.)

3. ROD, SPOL I PATRIJARHAT

Rod (eng.gender) je najjednostavnije protumačiti kao društveni spol koji se razlikuje od onog biološkog spola (eng.sex). Spol je termin koji se koristi za sve razlikovne osobine koje su biološki i nasljedno uvjetovane, dok rod označava razlikovne osobine koje su uvjetovane društvenom okolinom i odgojem. Dakle ljudi se rađaju kao muško i žensko (spol), ali uče kako postati muškarci i žene (rod). To naučeno ponašanje dalje čini rodni identitet i uvjetuje rodne uloge. (Matić,Koprek,2014.)

Rodna istraživanja isprepliću se s pojmovima društvene klase, dobi, etničke pripadnosti i seksualne orijentacije. Koncept patrijarhalnog društva u sociologiji roda je jedno od najčešće raspravljanih pitanja koja su razmatrana kroz problem raspodjele moći među rodovima. (Matić,Koprek,2014.)

Jednu od definicija patrijarhata dala je Kate Millet. Ona kaže kako je naše društvo patrijarhat. Kaže kako je to vidljivo u našem društvu jer su vojska, industrija, tehnologija, univerziteti, znanost, politika, financije odnosno svaki prolaz moći unutar društva uključujući i snagu prisile policije, potpuno u muškim rukama. Baza patrijarhalnog društva je sadržana u kontroli muškaraca nad ženskim radnim procesom i u ograničavanju ženske seksualnosti. Feministkinje smatraju kako je heteroseksualni brak najučinkovitiji oblik koji muškarcima omogućuje i dopušta kontroliranje oba navedena područja. Patrijarhat postoji i u područjima državne vlasti. Ženama i muškarcima nije omogućen jednak pristup političkome predstavljanju, što država na neki način i podržava, iako bi to država trebala spriječiti. Postoje dva načina kojima se podupire moć u društvu. Prvi način je dobrovoljni pristanak, a drugi je uspostava silom. Rodna politika postiže se pristankom na socijalizaciju obaju rodova za temelje patrijarhalne politike temperamenta, uloga i statusa. Temperament je tvorba ljudske osobnosti uzduž stereotipnih linija rodnih kategorija koje su utemeljene na potrebama i vrijednostima dominantne skupine kao što su agresija, inteligencija, snaga i učinkovitost kod muškaraca, i pasivnost, podređenost i krepost kod žena. Rodne uloge pripisuju domaćinske usluge koje uključuju seks i brigu o djeci ženama, a ostatak postignuća i interesa muškarcima. Tom društvenom ulogom koja je dodijeljena ženi teži se njezinu ograničenju na razini biološkog iskustva odnosno na biološki spol. Kao obrazac zapadnoga patrijarhalnog društva možemo uzeti Biblijski mit o Adamu i Evi. „U mukama ćeš rađati djecu. Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti tobom“. Muškarci imaju moć od samoga početka civilizacije, a žene su se kroz povijest većinom borile za opstanak putem podređivanja muškarcima. Činile su to bespogovorno ili zamijenjujući svoju spolnost za status, odnosno za podršku. Naravno postojale su i iznimke, odnosno feministkinje. One nisu postupale na takav način te su se tome još i suprotstavljale i one su nepoželjne u patrijarhalnim društvima. Radile su protiv muške dominacije i nejednakosti. Feministički pokret nastojao je redefinirati ženski identitet. Nakon borbe, koja je trajala gotovo dva stoljeća, feministkinje uživaju u 20.stoljeću jer su tada žene dobile pravo glasa, obrazovanja, i rada. Najvažnija dostignuća su pravna jednakost, pravo na jednaku plaću i zaštita reproduktivnih ženskih prava. Neofeminizam i radikalni feminizam u drugoj polovici 20.stoljeća zahtijevali su i ukidanje potlačenosti ženskoga roda odnosno

smatrale su kako pravno izjednačenje rodova nije rješenje problema muške moći nad ženama koja se pokazuje u raznim oblicima dominacije i nasilja spram žena. Radikalni feminizam smatra kako muškarci imaju korist od muškoga nasilja nad ženama jer ta moć predstavlja prijetnju. Feministkinje su se uglavnom bavile pitanjima kao što je reprodukcija dualiteta kuće i posla, odnos muško-žensko, i uvijek su raspravljale o moći patrijarhata. Rodna moć razotkrivala se u svim društvenim mehanizmima i ustanovama u kojima su žene bile isključivane. Društvene uloge koje su namijenjene muškarcima i ženama razlikuju se ne zbog spola, već zbog društvenog određivanja odnosno ustrajavanja na rodu kao deskriptivnoj kategoriji te je to stalno upozorenje da je žena predodžbeni, jezični i misaoni konstrukt patrijarhalnog društva. (Matić,Koprek,2014.)

4. MOĆ I ROD

Društvena moć jedan je od najvažnijih i najkontroverznijih aspekata odnosa ljudi u društvu. Moć u društvu postoji radi borbe za postignuće dobara i poželjnih vrijednosti, budući da postoji nesrazmjer između ljudskih potreba i količine proizvedenih dobara te raspoloživosti i dostupnosti resursa. Društvena moć pokazuje se na različite načine: kao gospodarska, intelektualna, politička, klasna i rodna moć. Moć se, prema veberijanskom modelu, definira kao sposobnost jedne osobe da uspostavi svoju volju ili autoritet nad drugom. U suvremenim sociološkim i politološkim teorijama, moć se konceptualizira kao multidimenzionalni koncept. Glavnina rasprava vodi se oko pitanja kao što su: je li moć raspoređena pluralistički ili ju drži jedna elita (monistički model), je li ona intencionalna ili nije, je li stvar volje ili sile, je li globalizirana ili je lokalizirana, je li ograničena na donošenje odluka ili se očituje u neodlučivanju. Rad M.Foucaulta dao je novi zamah razumijevanju moći. Istraživao je moć kao produktivnu, tj strukturalni tip društvenog odnosa u koji su uključeni svi ljudi. Moć se ne tretira više kao kapacitet izvan društvenih odnosa, nego je ona konstituirana tim odnosima. Ona je svugdje i uvijek prisutna, a nije neka stvar za koju se treba boriti. Foucault je razvio ideju difuzije moći kroz sve društvene odnose, čime se ona onda izravno odnosi i na rodne odnose. Njegova analiza moći tijela imala je glavni utjecaj na način na koji su rod i rodni odnosi danas shvaćeni. Foucault je bio kategoričan glede važnosti tijela kao mjesta za igre moći. Za razliku od feministica koje definiraju mušku moć kao represivnu, Foucault se pomiče prema poziciji moći kao općenito produktivne, odnosno kao proizvođenja znanja prije nego represije. Prema njemu je moć konstitutivni dio svih ljudskih odnosa te ona ne može biti loša stvar. Sugerira da nema apsolutne moći ili nemoći. (Galić,2002.)

Prema teoretičarki Sallie Westwood, rodni odnosi moći ulaze u takve društvene odnose koji čine mjesta moći. U mjestima moći možemo naći rasu, klasu, spol, vrstu i vizualiziranu moć gdje su smještene nacija, religijska čuda, potrošnja, televizija i umjetnost. Spominje i modalitete moći u koje spadaju represija, ograničenje, hegemonija, manipulacija i strategija, moć, znanje, disciplina i vlast te zavođenje i otpor. I prema njezinoj klasifikaciji možemo zaključiti kako su rodni odnosi moći jedni od temeljnih društvenih odnosa. Feminizam je dao fundamentalni doprinos identifikaciji i istraživanju rodnih nejednakosti, te pokušaj njihova suzbijanja. Feminizam je svoje teorijske pristupe i mišljenja usmjerio na eksplikaciju patrijarhalnog sustava, jer je ženska polovica roda stoljećima bila skrivena od povijesti. Sociolozi su bili zaokupljeni kategorijom klase i istraživanjima te kategorije unutar strukture socijalne stratifikacije. Za feminizam je to bilo nezadovoljavajuće. Feministička rasprava i feministička aktivistička politika napravile su odlučujući utjecaj na razvoj i smjerove kretanja društvenih znanosti i humanističkih disciplina. Čak su i neke antropološke studije, koje su se više koncentrirale na obitelji i zajednicu pokazale svojevrsni „supkulturni“ svijet žena kao zajednice, ali su pokazale i temeljnu dualističku podjelu na svijet muškaraca radnika i „drugi“ odijeljeni svijet žena/kuće. Promatrajući problematizaciju roda sa sociološkog aspekta, postavlja se temeljno pitanje za sociologiju roda, a to je kako je moguće da se, premda sva društva i kulture prepoznaju razlike između muškaraca i žena, te kategorije različito vrednuju u brojnim društvima/kulturama, i to na taj način da gotovo sva društva i kulture nižu vrijednost dodjeljuju ženama, a ne muškarcima. Iz toga dalje proizlaze i niže vrijednosti socijalne stratifikacije te rodni odnosi u najširem smislu. Feminističke teoretičarke kažu kako ta disproporcija nema biološko porijeklo, već proizlazi iz sociokulturnih faktora. Ti faktori povezani su s nečim što je u svakodnevnoj kulturi podcijenjeno, tj.s prirodom, s čime se obično žena poistovjećuje, dok se muškarci poistovjećuju, odnosno prisvajaju si sferu kulture. Žene se poistovjećuje s prirodom zbog njihove posebne uloge u reprodukciji i njihova angažmana u odrastanju djece. Radi se o simboličkoj komponenti patrijarhata. (Galić,2002.)

4.1.Feminističko gledište na odnose moći

Prema Kate Millet, situacija između rodova je sada, kao i kroz povijest, slučaj fenomena kojega je Max Weber definirao kao Herrschaft, odnosno odnos dominacije muškaraca i subordinacije žena. Pomoću sustava rodne dominacije postiže se oblik „unutrašnje kolonizacije“ jer je to najuporniji i povijesno najustrajniji oblik društvene segregacije. Rodna odnosno spolna dominacije postoji kao najprodornija ideologija naše kulture i osigurava njezin najfundamentalniji koncept moći. Naše društvo je , kao i sve ostale povijesne

civilizacije, patrijarhat. Kao što je ranije spomenuto, svaki pristup moći unutar društva, uglavnom ili u potpunosti, u rukama je muškaraca. Moć patrijarhalnih institucija prema načelima patrijarhata pokazuje se dvojako: muškarci dominiraju nad ženama, a stariji muškarci dominiraju mlađima. Rodni odnosi moći uvjetovani su svugdje u patrijarhalnoj društvenoj strukturi sljedećim bitnim dimenzijama: ideološkim i biološkim, sociološkim, klasnim, silom, mitologijom i religijom, ekonomijom i obrazovanjem te psihološkim dimenzijama. (Galić,2002.)

4.2.Ideološke i biološke dimenzije

Moć se u društvu podupire dobrovoljnim pristankom ili se uspostavlja silom. Ideologija je uvjetovana prvim. Rodna politika postiže se pristankom kroz socijalizaciju obaju rodova za temeljne patrijarhalne politike temperamenta, uloga i statusa. Temperament se definira kao tvorba ljudske osobnosti uzduž stereotipnih linija rodni kategorija (muškosti i ženskosti), koje su utemeljene na potrebama i vrijednostima dominantne grupe. To bi značilo njegovanje i razvijanje kategorija kao što su agresija, inteligencija, snaga i efikasnost kod muškaraca, a pasivnost, neznanje, poslušnost, krepost i nesposobnost kod žena. Također u terminima aktivnosti, rodne uloge pripisuju domaćinske usluge koje uključuju seks i brigu o djeci ženama, a ostatak ljudskih postignuća, interesa i ambicija muškarcima. Ženi je dana društvena uloga s kojom se nju želi ograničiti na razinu biološkog iskustva, odnosno na biološki spol. Zbog naših društvenih okolnosti, muškarac i žena čine u mnogočemu dvije posebne kulture, njihova životna iskustva potpuno su različita. Cjelokupni rodni razvoj identiteta započinje u djetinjstvu te predstavlja zbroj totalnih roditeljskih, staleških i kulturnih značenja koja su izražena u temperamentu, karakteru, interesima, statusu, gestama i izražavanju. Svaki trenutak djetetova života predstavlja uporište za to da on ili ona mora misliti i ponašati se da bi postigao/postigla ili zadovoljio/zadovoljila zahtjeve koje rod nad njim/njom uspostavlja. Uvjetovanje ranog djetinjstva odlučujuće je u osiguravanju temperamentnih razlika između rodova. Temeljni proces socijalizacije i učenja, stjecanja rodni/spolnih uloga podrazumijeva imitaciju, identifikaciju djece od onih ljudi s kojima se identificiraju, a to su najčešće roditelji. Očekivanja koja kultura slavi glede rodnog identiteta ohrabruje mlade muškarce da razviju agresivne impulse, a žene da ih pounutre. (Galić,2002.)

4.3.Sociološke dimenzije

Osnovna struktura svih suvremenih društava je patrijarhalnost. Obitelj je glavna institucija, odnosno sredstvo održavanja patrijarhata. Neki teoretičari kažu još da je obitelj kamen temeljac za patrijarhalnost. Obitelj provodi kontrolu i prilagodbu tamo gdje su politički i drugi autoriteti nedovoljni. Ona ne samo da ohrabruje svoje vlastite članove da se prilagode i konformiraju, nego djeluje i kao jedinica vlasti patrijarhalne države koja vlada svojim građanima kroz svoje obiteljske muške/glave. Suradnja između obitelji i šireg društva je odlučujuća, pa je tako i sudbina triju patrijarhalnih institucija-obitelji, društva i države, međusobno direktno povezana. U većini oblika patrijarhata to je dovelo i do toga da religija podupire takav sustav tvrdnjama kao što su kršćansko učenje da je otac glava obitelji. U današnjim patrijarhatima muška prevlast i moć se modificirala. Ženama su dodijeljena građanska i vlasnička prava, međutim brak je zadržao formulu zamjene ženske usluge domaćice i spolnog sjedinjenja za financijsku podršku. Opći učinak uniformnosti postiže se kroz socijalni status, školovanje, medije, i druge formalne i neformalne modele i izvore učenja. Dvije glavne funkcije obitelji su socijalizacija i reprodukcija. Revolucionarni naponi uloženi su kako bi se te dvije funkcije pomaknule izvan obitelji. Međutim tek pod utjecajem feminističkog aktivizma počele su se pomicati prema nuklearnim, samačkim ili homoseksualnim modelima. To je pridonijelo slamanju spolnih/rodnih obiteljskih stereotipa te afirmiranju alternativnih stilova života, uglavnom u Zapadnoj kulturnoj tradiciji. (Galić,2002.)

4.4.Ekonomske i obrazovne dimenzije

U prijašnjem, tradicionalnom, patrijarhatu, žene kao neosobe bez pravnog statusa, nisu imale nikakva ekonomska dobra kao što nisu mogle posjedovati ni zaraditi svoja vlastita prava. U današnjem patrijarhalnom društvu, žene imaju ekonomska prava na rad izvan kuće, premda ne i jednake nagrade kao i muškarci. Zaposlene žene imaju plaću koja je samo dio prosječnog dohotka koji uživaju muškarci u zapadnim patrijarhatima. I u modernim patrijarhatima žene su većinom rezervna radna snaga u doba kriza, mobilizirana u vremenima rata. Iako su zaposlene, žene nisu oslobođene od kućanskih poslova niti brige o djeci kod kuće. Pozicija žena u patrijarhatu povezana je s funkcijom njihove ekonomske ovisnosti. Što se tiče obrazovanja, tradicionalni patrijarhat dopuštao je tek minimalnu pismenost za žene, dok je više obrazovanje za njih donedavno bilo zatvoreno. Moderni patrijarhati otvorili su sve razine obrazovanja ženama. Obrazovne institucije prihvaćaju kulturno programiranje prema

djelotvornoj podjeli između muških i ženskih predmeta. Humanističke i društvene znanosti pripisuju se ženama, dok je znanost, tehnika, poslovanje i inženjerstvo pripisano muškarcima. Kontrola tih područja većinom je stvar političke moći. (Galić,2002.)

4.5.Dimenzije sile i nasilja

Vrijednosti patrijarhata često su općeprihvaćeni stoga se rijetko povezuje sa silom. Kroz povijest većina je patrijarhata institucionalizirala silu kao legalno sredstvo svoga sustava. Primjerice neki strogi patrijarhata kao što je to islam, primjenjivali su zabrane protiv izvanbračnih seksualnih odnosa ili seksualne autonomije, sa smrtnom kaznom. U Hrvatskoj, kao i u brojnim drugim zemljama u svijetu, jedno od osnovnih ljudskih prava-pravo na život bez nasilja-za žene i djecu nije ostvareno niti u javnoj niti u privatnoj sferi. Najmanje sankcioniran oblik kršenja ženskih prava je obiteljsko nasilje nad ženama, koje se događa svakodnevno, a potrebno ga je sudski dokazivati. Mnoge žene odustaju od pokretanja kaznenih procesa jer su pravne procedure složene, a većinom i zbog straha i dodatne izloženosti agresivnosti nasilnika. (Galić,2002.)

4.6.Antropološke dimenzije: mitologija i religija

Patrijarhalna uvjerenja o ženama su politički prikladna, a o tome svjedoče antropologija, religija i mitologija. Ideje koje oblikuju kulturu glede žena zapravo su muški dizajn. Slika žena koju poznajemo oblikovana je za to da služi njihovim potrebama. Te potrebe potječu od straha od žena kao drukčijih, kao nešto drugo. Ženske seksualne funkcije su nečiste i to je prošireno diljem svijeta. Nevjerojatno je kako neka takva mišljenja opstaju i danas. Primjerice menstruacija je većinom nešto što treba skrivati, izaziva neugodnosti i smatra se neumjesnim. U skoro svim starim patrijarhatima postojali su i tabui protiv žena koje su dirale ritualne objekte, recimo ratničke ili religijske, ali i hranu. U pretpismenim društvima ženama nije bilo dopušteno jesti s muškarcima. Čak i danas na Bliskom i Dalekom istoku žene jedu odvojeno od muškaraca. Dva vodeća mita zapadne kulture koja su temeljito učvrstila patrijarhalnu moć jesu klasična priča o Pandorinoj kutiji i biblijska priča o propasti. Mit o Pandori jedan je od dva najvažnija zapadna arhetipa koji osuđuju žene kroz njezinu seksualnost i objašnjavaju njenu poziciju kao zasluženu kaznu za primarni grijeh čije nesretne posljedice rod još uvijek podnosi. U Heziodovoj priči, Zeus, srdita figura oca, šaljući Epitemeju zlo u obliku ženskih genitalija, zapravo ga kažnjava za odraslo heteroseksualno znanje i aktivnost. Otvarajući posudu koju nosi, Pandorinu kutiju, muškarac zadovoljava svoju znatiželju, ali zadržava otkriće samokažnjavajući se smrću i nesrećama odmetničkog života u rukama boga oca.

Biblijski mit o propasti je visoko dovršena verzija iste teme. Radi se o mitološkoj verziji žene kao uzroka ljudskih patnji, znanja i grijeha. Priča u kojoj je Eva oblikovana poslije Adama, iz njegovog rebra, dogmatski je slučaj muškog izvlačenja životne sile kroz boga, koji je stvorio svijet bez ženske suradnje. Veza između seksa, žene i grijeha tvori glavni obrazac zapadnog patrijarhalnog mišljenja. (Galić,2002.)

4.7.Psihološke dimenzije

Svi dosad opisani aspekti patrijarhata imali su izravne posljedice na psihologiju obaju rodova. Glavni rezultat je inferiorizacija patrijarhalne ideologije, pri čemu se status, temperament, uloge i vrijednosni sustavi od odlučujućeg značenja za svaki rod. Patrijarhalni brak i obitelj sa svojim rangovima i podjelom rada igraju veliku ulogu u jačanju patrijarhalne moći. Velika količina krivnje u patrijarhatu smještena je u žensku spolnost. Muška seksualna sloboda smatra se mačističkom karakteristikom. Netko je više muškarac što je više promiskuitetan, dok kod žena vrijedi obrnuto mjerilo. Ženi se uskraćuje i biološka kontrola nad njezinim tijelom kroz kult djevičanstva, propisa protiv pobačaja i slično. (Galić,2002.)

5. TIJELO KAO TEKST

Kontrola nad tijelom više nije dio individualne slobode odlučivanja. Kontrola nad tijelom zašla je u sfere religijskog i političkog diskursa. Danas je tijelo postalo najznačajniji predmet zanimanja tehnološkog razvoja, pretvorilo se u normativ kojim se određuje i razotkriva identitet. Postalo je primarni faktor suvremene ideologije kapitalizma i tržišne politike. Tijelo je prije svega filozofsko, socijalno, povijesno i mitološki konstruirani koncept. Današnja politika identiteta tijela posljedica je višestoljetne filozofije dualizma koja je inspirirala suvremenu misao o ženama kao tjelesnim i strastvenim subjektima dok je s druge strane muškosti dana privilegija identificiranja sa svijetom razuma. Dana im je privilegija identificiranja sa smislenim, stabilnim, vječnim i superiornijim bićem dostojnim sudjelovanja u procesu razmjene ideja, znanja, spoznaja i odlučivanja. Platon je otac dualističke teorije. U svome dijalogu pod nazivom Kratil odao je počast vjerovanju orfejskih svećenika da je duh zatočen u tijelu kao u tamnici. Ta tamnica nas zbog kušnji materijalnog, tjelesnog života sprječava da dostignemo istinsku spoznaju, onu koja nas vodi ka ljepoti, dobroti, čestitosti, ljubavi i duhovnoj čistoći. Platon je napravio distinkciju između uma i tijela te je to u njegovim djelima vidljivo kao borba između dva principa: dominacije aktivnog (duha) i

pasivnog (tijela). Čovjekova pasivna strana je nestalna i impulsivna te čovjek mora neprestano biti u procesu njezinog suzbijanja. Jedino na taj način će dostići kozmičku ravnotežu sa samim sobom, prirodom i ljudima. Upravo ta posvećenost unutarnjem svijetu nedostaje danas jer danas živimo u svijetu u kojemu vlada kapitalizam, razmjena robe i sredstava, informatički napredak, marketinška prezentacija tijela, industrija zabave i oružja, iskrivljene predodžbe o ljepoti. Feministička kritika zamjera Platonovom dualizmu to što se ne zna kako razlikovati aktivnu supstancu od pasivne. Kako prepoznati iracionalni dio ljudske prirode, onaj što oduzima razumu put ka osvajanju unutarnje slobode i duševnoga mira. Platon razarajuću strast, koju prouzrokuju tjelesne senzacije nedostatkom unutarnje kontrole, interpretira rodnim karakteristikama. Primjerice u Fedonu Sokratova žena koja na pomisao na njegovu smrt plače, više i udara svoje grudi, opisana je u stanju histerije. Tu se aludira na tvrdnju da su emocije nadvladale njen razum. U njegovom djelu Timej očituje se Platonovo vjerovanje u inkarnaciju duha, odnosno jedan od nižih stupnjeva koje čovjek dostiže ukoliko se prepusti isključivo materijalnom svijetu je philosomatos. To je zaljubljenik svoga tijela odnosno transformacija u ženu i zatim transformacija u životinju. Pretpostavlja se kako je Platon smatrao ženu prirodno nesposobnom da vlada svojim duhom, a samim time ona je subordinirana aktivnostima drugih te je zauvijek zatočena i ovisna od vanjskih odnosno kolektivnih utjecaja. (Bećirbašić,2011.)

Žene su u antici imale podređeni položaj. Od njih se nije očekivalo da uče čitati i pisati. Zanimljivo je djelo Davida Noya Žene u Staroj Grčkoj. U tom djelu Noy klasificira status žene na tri nivoa. Najniža klasa bile su žene-robinje. Njihova dužnost svodila se na brigu o domaćinstvu i podizanje djece. Druga klasa bile su žene-građanke, a treće su bile poznate kao hetere koje su imale sličan status kao gejše. Uživale su pravo na stjecanje znanja iz čitanja, pisanja, i glazbene naobrazbe, međutim njihova uloga pretežno se svodila na nivo prostitutki. Identificiranje žene s tjelesnim atributima slabosti i nesigurnosti, odrazilo se i u civilnom životu Atene. Tamo je uspostavljen sustav kyriosa odnosno čuvara i tjelohranitelja. Svaka žena morala je imati kyriosa, kao supruga ili muškarca iz bliže rodbine, te je on imao apsolutnu kontrolu nad njenim životom, ne samo nad njezinim ekonomskim životom (oduzimanje prava vlasništva, od nemogućnosti kupovine do razmjene dobara) ili političkim pravima (zastupanje pred vlastima), već su imali kontrolu i nad ženinom seksualnošću u cilju kontroliranja njenih seksualnih apetita budući da se ženska priroda doživljavala kao nekontrolirana, divlja i vođena tjelesnim nagonima. Funkcija žena svodila se na reprodukciju i brigu o domaćinstvu. (Bećirbašić,2011.)

Filozofija binarne opozicije uma i tijela ostavila je duboke posljedice na odnose spolne dominacije u društvu. U njoj se muškost javlja kao nosilac stvarnosti, racija i pameti, a ženskost kao iracio, privid, emotivnost i nešto što treba suzbiti kako bi um zadržao svoj integritet. Elisabeth Grosz je feministkinja koja se u feminističkoj teoriji bavila sociologijom tijela i njegovom percepcijom u filozofiji. Smatra kako je dihotomičnost prozvela snažan razdor u povijesnom razvoju filozofije i dovela je do jednog misterioznog, sputanog i ograničenog statusa koje tijelo, osobito tijelo žene, ima u izgradnji filozofije kao oblika znanja. Takva misao nalazi samoopravljanje za ženinu sekundarnu poziciju u društvu time što ih se drži u tijelima koja se prikazuju, čak i konstruiraju kao krhka, nesavršena, nepokoriva, nepouzdana i podložna različitim smetnjama koje nisu pod kontrolom savjesti. Ženska seksualnost i reproduktivna moć predstavljaju kulturne karakteristike koje definiraju žene. Sve te razne funkcije čine ženu ranjivom, treba joj zaštita. Ženska tijela prosuđuju se kroz okvire prirodne nejednakosti, kao da postoji mjera vrijednosti tijela neovisno o spolu. (Bećirbašić,2011.)

Dualistička teorija ostavila je duboki trag u ne/razumijevanju različitosti identiteta. Čak i danas se ženu duboko povezuje s tijelom i sa seksualnošću kao neodvojivim elementom tjelesnoga. Ona je najomiljeniji objekt prezentacije potrošačkih dobara, u središtu je religiozne dogme kao simbol strasti i razora, najpoželjniji je subjekt industrije seksa, njen status je u pogledu tradicionalnih uloga. (Bećirbašić,2011.)

6. BIOLOGIJA: KLETVA ILI DAR

Simone de Beauvoir je u svojoj knjizi *Drugi spol* napisala kako nemamo apsolutnu moć odlučivanja o sebi već da djelujemo odnosno usmjeravamo naša tijela ovisno o situaciji. Tvrdi kako smo u stalnom procesu postajanja. Upravo zbog toga duboko preispituje i kritizira uloge koje su nam dodijeljene. Smatra kako ništa što je u ženskoj biologiji ne objašnjava hijerarhiju spolova odnosno zašto je žena Druga niti je zauvijek osuđuju na subordiniranost. Prema tome nema ništa u ženskoj prirodi što je usmjerava da teži ka idealu ljepote, tijela i senzualnosti. (Bećirbašić,2011.)

Za ženu biologija ima kompleksan značaj. Neki će reći da je biologija za ženu prokletstvo. Ženina reproduktivna funkcija, koja za sobom povlači niz drugih, kompleksnih specifičnosti u samorealizaciji žene kao tijela, odnosa prema dojkama, menstruaciji, trudnoći, majčinstvu, i to je osnova na kojoj se formirao patrijarhat i ključna je u odvajanju društvenih uloga shodno spolnoj različitosti. Identificiranje žene s tijelom izvire iz reproduktivnosti, bilo da se ona

zbog te prepreke smatrala nježnijim spolom kojeg treba zaštititi, bilo da je to sprječavalo njezin ulazak u sferu rada i javnoga života. (Bećirbašić,2011.)

Postavlja se pitanje što je s idealom ljepote, odnosno ružnoće, je li to prirodno određen koncept? Danas vlada liberalizacija tržišta, vrijeme je transnacionalnog kapitalizma i univerzalizacije normi, svakim danom povećava se prijetnja da jedan model (ljepote/ružnoće) ispliva kao kulturološki ideal. Iz toga možemo zaključiti kako ideal ljepote nije prirodno određen već je socijalno normiran. To se posebno odnosi na ženskost i ženstvenost., koje su se uvijek povezivale s ljepotom, a samim time i s principima seksualnosti, senzualnosti, zavođenja i reproduktivnosti. Sve to kategoriziralo je ženu kao isključivo tjelesno biće i njezin rodni identitet već se na taj način postavio kao fiksni i determiniran. (Bećirbašić,2011.)

7. PATRIJARHALNI MIT U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Prema D.Lukiću povijest hrvatske književnosti obilježena je mitologiziranjem.

“Patrijarhalni mit, uz mit o nesretnoj nam sudbini hrvatskoj, te možda mit o posebnosti i različitosti pokazali su nevjerojatnu otpornost na sve promjene i promjenjivosti društvenih mitologija koje su se na tronu hrvatske službene mitologije izmjenjivale tijekom povijesti, pa čak i u dvadesetom stoljeću.” (Lukić, 2009)

Devedesete godine tim su mitovima pridodale i neke nove mitove. To su mitovi o državi, vojsci vjeri, junaštvu i nadmoći i jedan mit koji je vrlo specifičan, a to je mit o granici koji je jedan od moćnijih mitova hrvatskog društva. Nakon navedena dva propala događaja brojni hrvatski časopisi bili su zabranjeni, mnogi pisci završili su na sudu i u zatvoru, a hrvatski se romani sve češće cenzuriraju te doživljavaju brojne ideološke kritike i osude. Hrvatska se književnost u posljednja tri desetljeća dvadesetog stoljeća oblikuje kroz velike društvene i političke mijene. (Lukić,2009.)

U sedamdesetim godinama prošloga stoljeća hrvatska književnost doživljava društvene, političke i estetičke promjene. Avangardistički ideali ulaze u krizu, dok nastupa razdoblje nekih novih estetskih odrednica poput intertekstualnosti i intermedijalnosti, recikliranja i remakea, citata i kompilacija. Tradicija nije zanemarena već postaje osnovni materijal za nova djela. Također se brišu granice između elitne i trivijalne književnosti. Popularna kultura postaje sve jača te zbog toga sve može biti umjetnost, pa tako sve može biti i književnost. Dolazi do industrijalizacije pisanja. To znači da svrha pisanja nije više promijeniti svijet već pisci svojim djelima nastoje dokazati kako svatko ima pravo na individualnost i na slobodno

izražavanje. Posljedica toga je da nema više ozbiljnog diskursa. Prevladavaju fraze, tračevi, klišeji, semantički ispražnjene i ironizirane konstrukcije. (Sućec,2015.)

8. ŽENSKO PISMO

U Europi od francuske revolucije 1789. pa sve do 1815.godine traje prva faza zadobivanja socijalnog prostora za žene. Tada su u građanskom životu regulativni koncepti bili časti i sram, a temeljna jedinica društvenog života bila je obitelj. Ova činjenica pokazuje da za žene nije bilo mjesta u književnosti. Ukoliko su se htjele baviti književnošću morale su se doslovno skrivati pod pseudonimima. Primjer je Truhelka koja je svoje ljubavne pripovijesti pisala pod muškim imenom. Primjer je i Marija Jurić Zagorka koja je također pisala pod pseudonimom. Međutim, neke su se usudile pisati pod svojim imenom. Žene su tada htjele biti književnice u profesionalnom smislu. Htjele su svoju socijalnu i materijalnu egzistenciju održati poslovima koji su vezani uz pisanje, kao što su književnost, prevođenje i novinarstvo. Žene u suvremenoj hrvatskoj književnosti nisu toliko prisutne u medijima, potisnute su i marginalizirane. Ako djeluju u književnosti, djeluju kao nezavisne jedinice. To znači da gotovo i ne postoji zajednička poetika, bliski tematski krug ili slična stilsko opredjeljenja. Tek unatrag dvadesetak godina žene u hrvatskoj književnosti imaju vlastitu sobu, mjesto gdje imaju slobodu, naviku i hrabrost pisati o onome što osjećaju, pravo na javnost svojih intimnih priča i svojih žudnji. (Zlatar,2004.)

Pojam ženskog pisma veže se uz feminističku kritiku koja se javlja kao odgovor patrijarhalnom poimanju svijeta. Judith Butler ističe kako je žensko pismo zapravo reagiranje žena na žensku nevolju odnosno na povijesnu konfiguraciju bezimene ženske slabosti. To novo pismo žene za ženu je znak nove kreativnosti, probuđene samosvijesti i želje za samopotvrdom. Za žensko pismo je također bitna 1968.godina i studentski nemiri nakon kojih se taj pojam i fenomen širi izvan granica francuske te postaje mjesto samopotvrde ženskog identiteta i integriteta. Odlike ženskoga pisma su mnogostruke. To su subjektivnost, ispovjedni ton, svijest o spolnoj specifičnosti, polifono jastvo pripovjedača, labava fabularnost, žanrovsko pretapanje, autoreferencijalnost, asocijativnost, fragmentarnost, ispreplitanje fikcije i faksije, lirizam, semantizacija označitelja, odklon od velikih tema, afirmacija privatnosti i osobnog sjećanja, analiza odnos muškarac-žena i tematiziranje položaja žena. (Sućec,2015.)

U Hrvatskoj se žensko pismo pojavljuje u osamdesetim godinama prošloga stoljeća. Predstavnice ženskoga pisma u suvremenoj hrvatskoj prozi su Irena Vrkljan, Slavenka

Drakulić, Neda Miranda Blažević, Dubravka Ugrešić, Irena Lukšić, Daša Drndić i dr. (Sućec,2015.)

9. TANJA MRAVAK

Tanja Mravak rođena je 1974.godine u gradu Sinju. Zaposlena je u Centru za autizam u Splitu na mjestu voditelja skupine. Diplomirani je učitelj i magistra defektologije. Prve priče objavila je u časopisu Morsko prase. Dva puta uvrštena je u zbirku Najbolje hrvatske priče. Njezine najpoznatije zbirke priča su zbirka priča Moramo razgovarati i Naša žena. (Mravak, 2017.)

Javnost je oduševila svojom zbirkom kratkih priča pod nazivom „Moramo razgovarati“, a nakon sedam godina izašla je njezina zbirka od jedanaest priča „Naša žena“. Za tu zbirku kritičari kažu kako je ona karta našega patrijarhata. Likovi imaju jasno zacrtane rodne uloge. Likovi knjige su muškarci i žene iz Dalmacije i Dalmatinske zagore koji žive u patrijarhalnoj i konzervativnoj sredini. Naslov zbirke je dosta zvučan i nepretenciozan, ali je ujedno i ironičan prema kolektivnim predodžbama o ideal-tipovima, narodnom duhu i ženskim mentalitetima. Ironija se može primjetiti i u istoimenim pričama „Naš čovik“ i „Ničija žena“. Primjerice u priči „Naš čovik“, glavni lik je okarakteriziran kao čovjek iz naroda, snažan, imućan, utjecajan. Mještani su mu dali nadimak Zmaj, a on je ujedno i načelnik. Zmaj sve zna, svima može pomoći, ljudi prema njemu osjećaju određeno strahopoštovanje. Primjerice kada se nalazi u ambulanti, doktorice prvo njega prime, a i ostali pacijenti puštaju ga preko reda.

„-Jesmo li sad mi na redu?-upitala je osmogodišnja curica mamu.

-Neka, neka pričekat ćemo mi, nikud se nama ne žuri.

-Samo vi uđite-pokazao je Zmaj Načelnik rukom vrata.

-Ma nema veze, malo ona kašlja, vi sigurno imate puno posla.

-Pa lijepo od vas. Čuvaj se dušo, ruku na usta, meda i limuna. I luka, luk sve bolesti tjera.

„(Mravak,2017.)

U ovom citatu može se primijetiti kako mještani imaju puno poštovanja prema Načelniku. Čak ga se malo i boje. Danas biti Naš čovik ili Naša žena znači odgovarati društvenim konvencijama. „Naš čovik“ veže se uvijek uz pozitivne konotacije, dok „Naša žena“ može uz

sebe vezati i negativne konotacije. „Ničija žena“ upućuje na sramotnu manjkavost i moguću izopćenost. Koliko god žena bila obrazovana, sposobna, suosjećajna i slično, „Ničija žena“ ne može pokrpati ono što patrijarhalna sredina vidi kao nedostatak, a to je život bez muškarca. Danas još uvijek živimo u patrijarhalnoj sredini. Možda ta patrijarhalna sredina nije više onoliko primitivna koliko je bila, međutim i dalje su neke žene zarobljene u njoj. Iako se pomaknula dobna granica vjenčanja, i dalje neke žene odluče živjeti same. Patrijarhalna sredina to shvaća kao njezin nedostatak te je stalno ispituje kada ćeš se skrasiti, kada ćeš pronaći muškarca svog života. Okružene takvom sredinom, neke žene i same u tome što nemaju muškarca vide nedostatak. (Vladanović,2018.)

Mravak u svojim kratkim pričama, na duhovit, ali i realističan način, bez teških motiva, velikih odluka i znakovitih riječi, uspijeva pokazati snagu „ničijih žena“ i glupost uvjerenja da se treba nekome pripadati da bi tvoj identitet bio kompletan. U fokusu zbirke „Naša žena“ su žene, ženske perspektive i ženski svjetovi, međutim muškarci iz toga nisu isključeni. Autoricu prvenstveno zanimaju odnosi, relacije i interakcije jednih s drugima, oni su dijelom i uvjetovani društvenim očekivanjima i poželjnim reprezentacijama ženskoga i muškoga. U ovim pričama važan je dijalog: izrečeno i način na koji je to učinjeno. Važno je i ono neizrečeno, ono što ostaje između riječi i što se nakuplja u procjepima artikuliranih značenja. Važne su aluzije, ambivalentni odnosi, ono neuhvatljivo oko čega se često i plete dobra književnost. Žene iz ovih priča su generacijski, obrazovanjem, svjetonazorima, bračnim stanjem i sl. vrlo različite. Također su različita i njihova očekivanja od sebe i njihova poimanja ženske uloge u društvu. Okruženje je uvijek patrijarhalno, uglavnom dalmatinska provincija ili Zagora. U pričama se na patrijarhalno društvo ne ukazuje pomoću snažnih signala ili ekstremnih događaja, pa se ne tematizira primjerice fizičko nasilje nad ženama, iskazi grubog mačizma i ženske počinjenosti. Umjesto toga, konzervativizam, muško-ženska stereotipizacija, društvena uvjetovanost i rodna određenja prikazuju se u nizu detalja svakodnevice, usputnim događajima, specifičnoj retorici, znakovima, tzv.običnog života. Žene iz ovih priča nisu heorine koje se neustrašivo bore protiv patrijarhata i svoj život mijenjaju iz temelja, već one tog patrijarhata ponekad nisu ni svjesne, nekad na njega pristaju, a nekad su izgradile svoje male strategije otpora koje im pomažu preživjeti. Radi se o prikazivanju realiteta ženske svakodnevice. Svaka je priča ispričana i iz specifične perspektive, a autorica se ne nameće kao demijurg koji na likovima demonstrira svoju sveznauću moć ili kao moralni arbitar koji prosuđuje što jest i što nije ispravno. Ona se zavlaci likovima pod kožu, pritaje i nastoji bez puno komentiranja ispričati priču. U ovim

pričama se interes za ravnopravnost, rodne norme i ženske teme iskazuje na drukčije, ne-manifestne načine. (Luketić,2018.)

9.1.Dalmatinsko-vlaški svagdan

Zanimljiv dio ovih priča nalazi se u jeziku, i to u načinu na koji se u konkretnim dijalozima, naizgled nevažnim rečenicama, sitnim gestama i znakovima reflektira cijeli složeni međuljudski odnos. Primjerice kada se iza rečenice „Jelda nam je bilo lipo?“ na kraju priče „Žeželj“ otvori kod za bračnu (ne)sreću, kada mala Ljubica, iz priče „Ničija žena“ pita susjedu Maricu „Jel tvoja mama radi ko žena?“ i slično. Brojne jednostavne replike i detalji iz svakodnevice kao što su odjeća, pokućstvo, kozmetika i sve te tzv. „ženske stvarčice“ služe portretiranju likova i socijalne sredine. U ruskoj književnosti za to postoji zaseban pojam: *byt*, ili u Flakerovu prijevodu „svagdan“, pa se o tome kako se neki pisac odnosi prema svagdanu pišu ozbiljne rasprave. Tako bi se u pričama Tanje Mravak moglo pisati o dalmatinsko-vlaškom svagdanu. Moglo bi se pisati o značenju plišanih trenerki, njoka i rafiola, o muškoj dominaciji koja se iskazuje u popravku slavine ili o atmosferi fešte za Velu Gospu. (Luketić,2018.)

U njezinim pričama događa se mali preokret. Ne radi se o ekstremnim pomacima u životima likova, već se radi o malim sitnicama koje su dovoljne kako bi ih izbacilo iz kolotečine. Često se može naslutiti kako će im taj događaj promijeniti tijek života.(Marušić,2017.) Primjerice u priči pod nazivom „Zamisli divote“ Zora dolazi kod svoje nećakinje i govori joj kako će se rastati zbog daljinskog upravljača.

„ – Evo vidiš. Ovako on uzme daljinski i s programa na program, s programa na program. Ne gleda on televiziju, on gleda šta ima još. Pa do kraja, pa unazad. Pa stane malo, ja taman da ću pogledat, ma da je bilo šta, samo da vidim nešto u komadu, a on opet tamo- vamo. Namjerno kažem ti, Bebo, namjerno. „ (Mravak,2017.;112str.)

U ovom citatu možemo prepoznati taj mali preokret koji je dovoljan da se lika izbaci iz kolotečine.

U svojoj knjizi kratkih priča, Tanja Mravak bavi se primarno obiteljskim odnosima i emocionalnim silnicama koje vladaju u partnerstvu, roditeljstvu, susjedskim odnosima. Izgradila je likove majki, kćeri tetki, susjeda, žena bez partnera, ljubavnica, braće i sestara, ali

i muškaraca. Glavni likovi su žene, različitih dobi i različitih svjetonazora. Sve one pripadaju nekoj dominantnoj tipologiji „naših žena“. Sama autorica kaže da se za ovaj tip žena odlučila zato što prolaze negdje ispod radara, a njihovi životi su također mučni. Nisu onako mučni kao pretučenoj ženi, ali mnoge obične žene proživljavaju svakodnevna tiha maltretiranja. Neke žene godinama ne skuhamo jelo koje vole jer to njihov muž ne voli. Prestanu se družiti i imati hobije. Iako ih muševci ne udaraju, njihova osobnost se polagano briše. (Marušić,2017.)

10. ANALIZA KNJIGE TANJE MRAVAK: NAŠA ŽENA

U ovome dijelu diplomskoga rada osvrnut ću se na priče iz zbirke „Naša žena“ Tanje Mravak. Pokušat ću prikazati kako su žene te koje svojim ponašanjem održavaju patrijarhalni sustav. Jednostavno su tako naučene i to ide iz generacije u generaciju. Ponekad nisu ni svjesne da svojim postupcima jačaju patrijarhalni sustav.

„Naša žena“ sastoji se od jedanaest proznih jedinica, nejednake veličine i vrijednosti. Uglavnom su prikazane u pripovjedačkom prvom licu i ženskim gledištem, iskazanih i standardnim jezikom i lokalnim govorom te su smješteni u dalmatinski areal. Radnja priča vrti se oko malih tema, komunikacije i ljudskih odnosa. U svakoj priči dominira jedna žena. Zbirka s čitateljem komunicira na trima planovima. Jedan je plan izlog razotkrivenih šablona i muških/ženskih tipova. Drugi je pokvarena traka muško/ženskih odnosa, a treći je album obiteljskih slika. Šablone ljudskih tipova vrlo su prepoznatljive i sastoje se od stereotipa i šablonizirana načina viđenja drugih, premda u njima ima ponešto od općenitosti, koja se prepoznaje u mnogoj zbiljskoj partikularnosti. Ljudski tipovi u zbirci također su često sve odreda dosadni, nasrtljivi i njuškavi tipovi s kojima se autorica poigrava.(Kamenjašev,2018.)

Muški se likovi dijele na dva modela. Jedan je poznati etnokulturni tomašićevski model dinarida koji ima sljedeća obilježja: on je Naš čovik, nosi potkošulje, vozi Mercedes, zna otkloniti kvar u kući, inertan je, ostavlja rupu u kauču i fotelji, krut je i autoritaran, primitivan, sirov korumpiran, mačist, brešanovska Bukara. Ovakav tip čovjeka vidljiv je u liku načelnika iz priče Naš čovik. (Kamenjašev,2018.)

Drugi model je suprotan tome: to su uštirkani ljudi koji funkcioniraju isključivo po unutarnjoj vekerici, govore isključivo tehničkim žargonom računa i izračuna. Stalno su umorni, fizički nesposobni, ne znaju otkloniti kvar u kući, nekomunikabilni su i dosadni. (Kamenjašev,2018.)

Ženski se likovi također dijele na dva šablonska modela. Jedan je Naša žena koja je okarakterizirana kao žena svojega muža i njegove dotjerane ljubavnice. Ona radi „ko žena“,

odnosno kao domaćica po kući i izvan nje, brine za sve, sitničava je, pedantna, štedljiva, koristi se najlonom od WC papira kao vrećicom za smeće, koristi vrijeme radeći za drugoga, potpuno neprimjetno i prirodno jer joj je takva „priroda“. Izgubila je svoje ja i pretvorila se u ti, a ne u mi, rječnikom praktične psihoterapijske psihologije. Ona je takva dok se ne razboli, dok ne napipa krvžicu, dok ne nastupi otrežnjenje. Naša je žena model fenomenologije domaćinstva. (Kamenjašev,2018.)

Njezin antipod je Ničija žena, to je žena kojoj svi traže i namještaju partnere. (Kamenjašev,2018.)

10.1. TREŠNJA

Trešnja je prva priča u zbirci „Naša žena“. Likovi priče su sestre Ivana i Maja, njihova majka Marija te majčin dečko Dinko Runjić. Ivana je fotoreporterka koja se za Božić vraća kući u Dalmaciju. Živi i radi u Zagrebu. Njezina majka Marija puno joj je pričala o gospon Fuliru. Čim je došla kući rekla joj je da se presvuće pa da dođe upoznati Dinka.

„ ...Tamo je on, znaš, rekla san ti na telefon već-pognula je majka glavu i čupkala zanokticu.

-Znam, vidila sam-odgovorila je Ivana otvarajući torbe.

-On će bit još koji dan. A volio bi te upoznat, znaš?

- Dobro je majko, upoznat ćemo se.“ (Mravak,2017.;7.str.)

U ovome citatu možemo primjetiti kako majka oslovljava Dinka sa on. Sve se promijenilo kada je on ušao u njihove živote. Majka Marija počela je lakirati nokte, govori književnim jezikom, nosi plišane trenerke koje ne pristaju njezinoj figuri. Žene su spremne na sve kada se zaljube. Počnu se ponašati onako kako voli njihov odabranik te na kraju dođu do toga da izgube svoj identitet u tome svemu. Zaborave tko su, što su voljele prije pojave tog muškarca, jednostavno se prilagode. Toliko se žele svidjeti čovjeku u kojega se zaljube da počnu raditi neke stvari koje nikada nisu. Marija iz priče je počela lakirati nokte, oblačiti uske trenerke. Zaboravila je na običaje koje je imala sa svojim kćerima prije pojave gospodina Fulira, te ne čudi kako su njezine kćeri ogorčene. U svoj toj gomili osjećaja žene se izgube. Ne shvaćaju kako uvijek trebaju ostati svoje, ne trebaju zaboraviti na svoje potrebe i želje. Žene kao da su u strahu da ih taj čovjek ne ostavi, a zapravo ne shvaćaju koliko su lijepe, pametne, sposobne

te da će jednom naći muškarca koji će ih voljeti samo zbog njihove osobnosti i neće tražiti od njih prilagođavanje. Ne shvaćaju da taj sadašnji muškarac nije jedini na svijetu. Zašto se on ne bi prilagodio njoj? Žene se uvijek osjećaju podređeno, odnosno imaju potrebu prilagoditi se i udovoljiti drugima. Smatram kako to sve prolazi iz odgoja, ali i iz društvene okoline. Većina današnjih obitelji je patrijarhalna. Majke uče svoje kćeri kućanskim poslovima i jednostavno im to uđe u naviku, počnu to nesvjesno raditi.

Marijina kći Ivana nikako ne može prihvatiti ponašanje svoje majke. Nije joj jasno zašto se tako ponaša.

„-Mater je nalakirala nokte-rekla je gledajući u strop.

-Al je?-čudila se Maja.

- A ti nisi primijetila?“ (Mravak,2017.)

„-Mater govori književno, Bog ti jadan!Odjenula!Živjeli! Pa ona u životu nije rekla ije.

-Ma ono, smišno, dobro je, OK je to sve-govorila je Maja i pisala poruku.“ (Mravak,2017.)

Ivana je primjer samosvjesne žene. Otišla je raditi ono što voli u drugi grad, ne ovisi o muškarcu pa se možda zato i ne može naviknuti na majčino ponašanje. Njoj nije normalno da žena koja cijeli svoj život priča neknjiževnim jezikom, sada odjednom počinje koristiti književni jezik. Jednostavno u Marijinom ponašanju više ne vidi svoju majku. Ne vidi majku koja je zajedno sa svojim kćerima za Božić kitila bor, pekla s njima kolače. Vidi samo majku koja pokušava izgledati dvadeset godina mlađom i koja je izgubila sebe zbog gospodina Fulira.

Ova priča bavi se s obitelji, obiteljskim problemima, sjećanjem i osjećajima. Česta su sjećanja na Ivaninog i Majinog oca:

„Znaš da je pokojni stari reka da moram imat dvoje dice kad trišnja preraste kuću?“

(Mravak,2017.)

I:

„- A kako to majko-počela je Ivana-da si ove godine okitila bor prije Badnjaka?

-Pa eto, sad se to kiti prije.

-Mislila sam da ćemo ga ja i Maja okriti. Ka i uvijek.

-Pa eto, vi možete, ne znam, staviti svijeće u dvorište. Dugo nismo.“ (Mravak,2017.)

U ponašanju majke Marije možemo uočiti kako se ona pridržava patrijarhalnog koncepta. „Normalno“ je imati kraj sebe muškarca i djecu, sređivati se za svoga muškarca, raditi nešto što i ne voliš, ali eto radiš radi svog muškarca. U razgovoru sa kćeri Ivanom, majka Marija čudi se kako Ivana nema dečka budući da živi u velikom gradu te joj savjetuje kako je bolje biti s nekim nego sam. To je vidljivo u idućem citatu:

„-Al imaš nekoga?-rekla je majka sjedajući do Ivane.

-Nemam nikoga, to je ćaća govorio da moram imat dvoje dice kad trišnja preraste kuću.

-Pa kako to ćerice moja, tako...takva, u velikom gradu živiš pa nikoga. Malo se okreni oko sebe, teško je bit sam.“ (Mravak,2017.)

Ivani se nikako ne sviđa mamin novi izabranik i pravila koja im je postavila njihova majka. Moraju paziti kako se ponašaju, biti pristojne pred njim i glumiti nešto što nisu. Cijeli život im se okrenuo jer se njihova majka zaljubila. To je vidljivo u idućem citatu:

„- Ne možemo kitit bor, ne mogu navečer leć na kauč i gledat televiziju, ne mogu ni jebenu nogu dignit kad sidin na trosjedu, ne mogu u gaćicama u zahod otić. Mogu samo mlatit bakalar na buri, to je sve šta mogu.“ (Mravak,2017.)

Ova priča na vrlo zanimljiv način progovara o tome kako patrijarhat polazi od odgoja. Iako u ovoj priči nije spomenuta, međutim Marijina majka je sigurno Mariju odmalena učila da se mora udati, imati djecu, te da mora obavljati sve kućanske poslove. Kada rastete u takvom okruženju teško je kasnije oduprijeti se tome. Takav način razmišljanja ostaje u glavi i u ponašanju. Marija je jedan primjer takve žene. Međutim ovakav tip žene u književnosti pojavljuje se još i u Bibliji, a to je Eva. Ona je prikazana kao biće koje je proizašlo iz muškarčeva rebra te samim tim činom postala je podređena. Kada je pojela jabuku postala je kriva za svo zlo u svijetu. Na Mariju je utjecao i gospodin Fulir. On je volio kad se ona utegne u usku trenerku i kada ima nalakirane nokte. Na taj način se ona podredila njemu i sebe učinila manje vrijednom.

10.2. NAŠA ŽENA

Glavni lik priče je Julijana Sutlić, viša savjetnica u banci. Mirko Bunja je njezin ljubavnik. On je muškarac od kojeg joj ne zaklecaju koljena kada ga vidi. Tvrdi kako je on muškarac koji neće prevariti, a dva puta tjedno se čuju i dođe kod nje kada obilazi majku. Julijana ponižava samu sebe time što je Mirkova ljubavnica. On joj se čak niti ne sviđa međutim s njim je. Na taj način njemu povećava vrijednost, a sebe omalovažava. Zašto je s njime ako je on oženjen, a još k tome joj se na neki način i gadi?

„Sva njegova dodatna aktivnost je meni poslati dvije poruke dnevno. Više mi ni ne treba, ne podnosim to ljubavno buljenje u ekran. Jednom tjedno posjećuje staru majku pa onda svrati i kod mene. Iznimno se viđamo i kad se ode ošišati. Takav vas, drage moje, nikada neće prevariti.“ (Mravak,2017.)

Julijana je u jednom trenutku, dok je boravila u Mirkovu stanu, uočila fotografiju Mirkove žene te ga je pitala jel to naša žena? On joj je odgovorio:

„-Točno, to je naša žena, onaj mali nije naš nego je naš, a kćer je tvoja ako je hoćeš, ta mala će nas glave doć, na svaku ima odgovor, majke mi, više sličić na tebe nego na nas.
„(Mravak,2017.)

Julijana je često u priči davala opise naše žene. To je žena kod koje je u kući sve čisto i izglancano. Nigdje nema niti malo prašine. Naša žena je zapravo žena koja se prilagođava patrijarhalnom sustavu. To je žena koja se uda do tridesete za muškarca kojega možda niti ne voli, rodi mu dvoje, troje djece; čisti, kuha, sprema. To je žena koja zanemaruje sebe da bi njezinom mužu i njezinoj djeci bilo dobro. Za razliku od „našeg čovika“ koji je legenda, čovjek iz naroda, „naša žena“ je ono što „naš čovik“ treba da bi bio to što je. Smatram kako „našeg čovika“ ne bi bilo da nema ženu koja sve kućanske poslove obavlja, uvijek pazi da je čist, da nije gladan te da ima sve što poželi. Takvog čovjeka narod proglasi „našim čovikom“ te svi imaju strahopoštovanje prema njemu. Naša žena je perfekcionista. Ona svoje snove zaboravlja na taj način što kuću, djecu i muža drži urednima. Iako ima svoje snove, želje i potrebe ona ih zanemaruje radi drugih. Takva je Mirkova žena. S druge strane, Julijana je također samosvjesna žena koja nije udana, već ima ljubavnika koji joj se ne sviđa. Ona živi život po svojim pravilima. Kada joj nešto treba ona si to kupi, dok Mirkova žena radije kupi nešto za u kuću nego za sebe.

„Naša žena bila je od onih koje peru bočice šampona kad čiste kupatilo. Ma misli, briga mene je li ona uredna il nije, boli me neka stvar, ali ovo je nenormalna čistoća, nenormalna.“

(Mravak,2017.)

Julijana se začudila kada je i njihovoj kupaonici vidjela samo jedan ruž. Nije mogla vjerovati kako žena može imati samo jedan ruž. Odlučila je ostaviti u Mirkovu džepu poklon bon iz skupe drogerije. Julijana nije nimalo slična našoj ženi. Ona drži do sebe, uvijek miriši, našminkana je i sređena. S druge strane, u ovoj priči, naša žena je opisana kao žena koja drži tri čoška kuće. Naša žena je žena koja čisti, pere, kuha, brine o djeci i mužu. Nema vremena te na taj način ne drži do sebe. Julijana je jednom tijekom priče rekla kako naša žena isporuči njoj Mirka gotovog, odnosno ispeglanog, nahranjenog i okupanog. Ona ne mora ništa. Naša žena je također žena koja će, kada ima više novaca, kupiti sve za kuću, a neće sebi nešto priuštiti.

„I ruž, jedan. Naša žena ima jedan ruž. Neutralne, sigurne boje. I još nešto, ne manje važno, drage moje, neseser je stajao na perilici, na posve čistom i ispeglanom kukičastom prekrivaču za perilice, ako ste se pitale gdje su nestali prekrivači perilica.“ (Mravak,2017.)

„A sad mi pod hitno treba da je naša žena lijepa. Treba mi, čovječe, da drži do sebe, poslat ću joj bon i iz kozmetičkog salona, masaže ću joj plaćati. To je poznato, to je dokazano, njegovana žena ima više samopouzdanja. Ne treba mi sad, strah me i pomislit, da se Mirko Bunja hoće razvest jer mu je žena oronula. A ona, što ona napravi, ona kupi povrće za juhu.

Ona kupi paket mlijeka! Ne razumijem, nikako ne razumijem.“ (Mravak,2017.)

Julijana je htjela potaknuti Mirkovu ženu da kupi sebi nešto. Htjela joj je s tim poklon bonovima poručiti da i ona ima svoje potrebe te da si ponekad umjesto paštete, salame može kupiti ruž, dezodorans, parfem ili neki komad odjeće.

Julijani nije jasna Žarka, žena njezina ljubavnika. Nije joj jasno zašto joj je toliko važno da sve bude čisto, zašto ne drži do sebe. Julijana je moderna žena, dok je Žarka tradicionalna te se našla u kolotečini. Navikla je brinuti o svemu i sada je teško nešto promijeniti. Kao i Marija iz prethodne priče, Žarka je također patrijarhalno odgojena.

Njegova žena Žarka mora na operaciju. Mirko je zabrinut jer se ne zna brinuti o kućanstvu. Dolazi kod Julijane po savjet.

„Treat će na operaciju. Dala mi je neki bon, da kupim doktoru parfem. Al lako za to, znam ja što doktoru treba kupit, al šta za u kuću treba, to pojma nemam. Evo reci ti meni, koliko se tjedno kupi brašna? Koliko školarci pojedu salame? A glupo mi je to nju sad pitat. Sve mi je sad glupo. I ovo.“ (Mravak,2017.)

Iz ovog citata možemo zaključiti kako je Žarka tipičan primjer naše žene. Žena koja brine o svemu, osim o sebi. Važno joj je da drugi imaju sve. Sada se razboljela i ne može više brinuti o svemu te upravo tu možemo vidjeti koliko je njezin muž izgubljen kada nje nema. Tek je sada primjetio što ona sve radi, a nikada nije pitala njega za pomoć. Na samome kraju priče možemo zaključiti kako su zapravo muškarci bez ženine brige totalno izgubljeni. Dok je žena zdrava i drži tri čoška kuće sve je uredu. Trenutak kada žena više ne može, kada se razboli, to je trenutak kada se muškarci izgube. Tek onda počnu shvaćati razliku života između njega i njegove žene. Počnu shvaćati koliko briga ima jedna žena koja je prema patrijarhalnom sustavu slabiji spol,a zapravo drži sve konce u svojim rukama. Kada bi usporedili sa teorijom biologija je doista kletva za žene, više nego što je dar. Kao što je Bećirbašić (2011.) navela, žene na neki način kažnjene jer imaju reproduktivni sustav pomoću kojega donosi novi život na svijet. Žene zbog menstruacije osjećaju bol kakvu muškarci vjerojatno nikada neće osjetiti. Upravo zbog ovih činjenica žene bi trebale shvatiti koliko su zapravo snažna bića jer mogu sva te biološki nametnuta ponašanja podnijeti.

10.3. NAŠ ČOVİK

Kratka priča „Naš čovik“ suprotna je priči „Naša žena“ . U ovoj priči glavni lik je načelnik Zmaj. Mještani imaju strahopoštovanje prema Zmaju. Zmaj je uspio u svome gradu ostvariti rodnu dominaciju. Prema Galiću(2002.) pomoću sustava rodne dominacije postiže se oblik unutrašnje kolonizacije. Rodna dominacija koju posjeduje Zmaj osigurava mu koncept moći. On ima moć u svome gradu i ima svoje ljude koji ga slušaju i slijede te rade sve onako kako on to želi. Boje mu se suprotstaviti, odnosno boje se posljedica koje bi uslijedile nakon što bi mu se suprostavili.

„-Ma ne taj zmaj, nego Zmaj. Načelnik. Eno ga u čekaonici.

-Pa dobro, neka pričeka.

-Nit će vam on čekat, nit će ga iko pustiti da čeka.“ (Mravak,2017.)

Naš čovik je lik koji pripada etnokulturnom tomašićevskom modelu dinarida. To je čovjek koji sve zna, svi imaju određeno strahopoštovanje prema njemu, u sve se petlja, sve mora znati, čovjek iz naroda. Nova doktorica je s čuđenjem promatrala kako ga svi puštaju preko reda. Kada joj je sestra Mira rekla da ga primi ona je rekla neka sačeka. Na početku priče se uspješno uspjela oduprijeti svakom njegovom pokušaju da izdominira. Međutim Zmaj je vrlo uporan čovjek te je na kraju i doktorica pala pod njegov utjecaj.

„-Pa eto, nova si doktorica, ja sam načelnik općine, sigurno to znaš, ako išta treba, tu sam.

Nisam se uspio prije javiti, bio sam na putu.“ (Mravak,2017.)

„-Srićo moja, nemaj brige, Zmaj vozi i kad pije i kad ne pije. A policije se ne boj.“

(Mravak,2017.)

„-Jel ti ona rekla?Nije. Jel Žaja odma plaka i reka:Dabogda mi se ruka osušila? Je. Oće li njoj zarst? Oće. Jesan li mu ja zapritio? Jesan. Oni od Žajine penzije žive, nećemo se zajebavat. Kad je mene vidio na vratima govno mu je niz gaće uteklo. Neće mu više past na pamet. Žene triba volit, jel tako? Žene su za volit, ja tebe volin, razumiš?“ (Mravak,2017.)

Iz ovog citata je vidljivo kako Zmaj u svakome trenutku pokušava dominirati. Boje ga se i muškarci i žene. Nitko mu se ne usudi suprotstaviti.

„-Ne znam, kažem ti. Zmaj je dobar dok je dobar. Neka tebi lipo Slaven dođe ovamo, red je da muško prvo dođe. Neka on namjesti smjene.

- Ma njemu je drugačije, on...

- Poslušaj ti svoju Miru, neka prvo on dođe vamo. Muško je muško.“ (Mravak, 2017.)

Iz ovoga citata možemo zaključiti kako su Mira govori doktorici Ireni kako nije na njoj red da ide u posjet svome dečku. On mora doći kod nje jer je ipak muškarac. Tu je vidljivo da žene imaju određene obrasce ponašanja koje su naučili od svoje socijalne okoline. Teško se kasnije takvim naučenim obrascima oduprijeti. Možda je i to razlog što žene i dalje uče svoju djecu da kada je neki problem ne uznemiravaju oca. Djeca uvijek imaju više poštovanja prema očinskoj figuri nego prema majčinoj. Primjerice kada dijete dobije lošu ocjenu u školu, česti

su slučajevi da majke to pokušavaju sakriti od svojih muževa kako ih ne bi uzrujali. Možda im kažu tek kada sve to prođe i kada dijete ispravi ocjenu.

„-Nemam ni njih. Pitat ću zmaja. Sad ćemo zvat Zmaja. Samo da namjestim krevet. Znat će Zmaj što je bilo. Ipak je to Zmaj.“ (Mravak, 2017.)

-Zmaj, Zmaj, Zmaj, Zmaj, ima li iko drugi u ovoj pripizdini osim njega. I obuci se, molim te, prije nego dođe Zmaj.“ (Mravak, 2017.)

Iz ova dva citata vidljivo je kako je Zmaj zaslužen za sve popravke. Kada god treba nešto popraviti njega zovu. On je čovjek koji ima rješenje za svaki problem. Nekima to ide na živce međutim i dalje ga zovu kada nešto ne valja.

Kada je Irena pitala Zmaja može li jedan petak raditi prijedpodne kako bi stigla otići u Slavoniju kod svoga dečka, Zmaj joj je odgovorio iduće:

„-Prvo, zato šta sam ja načelnik općine i smatram da ambulanta mora radit najdulje šta može prije vikenda. Zna se pouzdano da se najviše ljudi razboli baš u petak popodne i ravatelj Doma zdravlja mi je jasno reka da ne mogu oni za svaku pizdariju slat nama petkom popodne hitnu.“ (Mravak, 2017.)

Iz ovoga citata vidljivo je kako Zmaj ima autoritet u svemu i o svemu odlučuje on. Njega ne zanima kako će se ljudi u gradu osjećati, već je njemu bitno da bude sve kako on kaže. Iako nije bilo potrebe da ambulanta radi u petak poslijepodne, on je odlučio da je to potrebno zbog turizma. Irena se ne slaže s time međutim ne usudi se suprotstaviti. Ova priča tipičan je primjer kako su svi oblici moći u muškim rukama. Zmaj je načelnik općine, muškarac je i drži sve pod kontrolom. Kao što je prije navedeno baza patrijarhalnog društva sadržana je u kontroli muškaraca nad ženskim radnim procesom i u ograničavanju ženske seksualnosti. U ovoj priči Zmaj nadzire i kontrolira sve što se događa u mjestu. Mravak je u ovoj priči samo potvrdila teoriju, odnosno potvrdila je kako je svijet većinom u muškim rukama.

10.4. NIČIJA ŽENA

Priča Ničija žena započinje razmišljanjem jedne žene. Radi se o susjedi „Ničije žene“ odnosno Marice. Marica se nedavno doselila u kuću. Njezina susjeda komentira kako je ta kuća prevelika za nju i da oko nje uvijek ima nekog muškog posla. Ona smatra kako je ženi koja nema muža dovoljan stan.

„I zamisli ti šta je prvo napravila. Uzela vile i iskopala vrtal. Sama samcata. Profesorica. Profesorica! Kod da se to danas isplati, imaš na pazaru svega kupit. Šta će njoj vrtal, šta reci ti meni! Ona sama, pa di će s tim pustim tikvicama, pomama, salatom?“ (Mravak, 2017.)

Marica je prema patrijarhalnom sustavu netipična žena. Nije udana, ima 37 godina, živi sama u velikoj kući, radi kao profesorica, sluša glazbu, uvijek je sređena. S druge strane, njezina susjeda je prema patrijarhalnom sustavu tipična žena. Udana je, ima kći Ljubicu, ne sluša glazbu jer nema vremena, kuha, sprema. Marica nema rodne uloge kao što ima njezina susjeda. U teoriji, rodne uloge pripisuju domaćinske usluge koje uključuju seks i brigu o djeci ženama, a ostatak postignuća i interesa muškarcima. To nije nešto što je novo. Muškarci imaju moć od samoga početka civilizacije, dok su se žene borile za opstanak putem podređivanja muškarcima. Marica je primjer žene koja se bori za svoj opstanak. Ona uživa u životu i nije ga podredila muškarcu.

„Čak, pazi ovo, čak stavi slušalice i dok čeprka oko kiće sluša glazbu. Dobro, ne kažem, lipo je to ko ima vrmena, al kad ti dođe muž, dica, familija, nemaš ti više vrmena bavit se time.

Mislin imalo bi se vrmena, al nema se kad. Volin i ja nekad kad je dobra pisma na radiju zapicat, al brate mili...“ (Mravak, 2017.)

Patrijarhalni odgoj vidljiv je kod male Ljubice. Ona ispituje Maricu o tome što joj mama radi, a ona za svoju mamu kaže da ona radi kao žena, a tata ima kamion.

„–Jel tvoja mama radi ko žena?

–Moja je mama žena, u penziji je, a prije je radila u hotelu.

–A jel sad radi ko žena?

–Sad ne radi više.

–Moja mama radi ko žena, a tata ima kamion.“ (Mravak, 2017.)

Iako Ljubica ima tek šest godina, ona u svojoj glavi ima dojam što to žena treba raditi, a što muškarac. Njoj je normalno da se žena uda, jer ako nisi udana onda si ničija žena.

„A jel imaš ti muža?–pita ti Ljubica nju.

–Nemam.

–Pa čija si ti žena?

- Ničija.

-Ničija žena? Al se to može bit?

-Pa evo, vidiš, može.

-A jesi ti ona i ničija mater?

-Pa da, ja nemam djece. I zato mi je, Ljubičice jedna, baš drago kad mi ti svratiš.“(Mravak,2017.)

Ljubicu je tako njezina majka odgojila. Naučila ju je da je žena kod kuće, kuha, sprema i dočekuje muža dok on ne dođe s posla. U ovoj se priči može primjetiti kako žena može održati patrijarhalni sustav. To ide s generacije na generaciju. Ljubicinu majku je njezina majka naučila kako stvari trebaju biti, a ona je to prenijela na Ljubicu. Ljubica će jednoga dana imati svoju djecu te će na njih onda prenositi iste te vrijednosti koje je ona naučila od svoje majke. To je jedan začarani krug protiv kojega se teško boriti jer smatram kako su danas takve žene, kakva je Ljubicina majka, u većini. Na taj način žene koje ne slijede pravila i norme patrijarhalnog sustava nisu u zavidnoj poziciji te čak nakon nekog vremena mogu i popustiti i živjeti u skladu s „pravilima“. To rade jer se teško oduprijeti takvom sustavu. Kako je već spomenuto, takve rodne uloge postoje još od početaka civilizacije. Žene su uvijek bile slabiji spol, dok su muškarci ti koji su jaki i kojima se žene podređuju. Takve vrijednosti se uče odmalena i prenose se i onda su žene kao što je Marica svima čudne i druge žene ih ne mogu shvatiti. Žene kao što je Marica svjesne su svojih vrijednosti i svjesne su da su i one živa bića kao i muškarci. One su se uzdignule iznad sustava te su vidjele svijet objektivnim očima. Vidjele su kako je sve u muškim rukama te se svojim načinom života pokušavaju tome oduprijeti. Marica je kao i feministkinje. Feministkinje se suprotstavljaju takvome načinu života i zato su bile nepoželjne u društvu, jer su drugačije i jer smatraju da sva živa bića trebaju imati jednaka prava. Po njihovom bi bilo sramota pitati jednu ženu je li ona udana i ima li djece. Zašto je to važno? Zašto su žene koje imaju djecu i koje su udane više vrijedne i „normalne“, a one koje žive same nisu normalne. Gdje pišu ta pravila da žene moraju biti kod kuće, a da su muškarci zaduženi za sve oblike moći? Ničija žena, odnosno Marica, može biti takva kakva je samo ako joj nije primarno da bude nečija. Ona i dalje ostaje ženstvena, zaljubiva, ne odbacuje mogućnost muškarca u svom životu, ali vodi ispunjen život i bez njega. Ispunjava sve svoje želje i potrebe. Upravo takve žene kao što je Marica mogu biti dobre nečije žene, ako se pojavi muškarac koji je pravi za nju. Razlog tome je što takve žene

znaju što žele, ne ovise o nikome i žive ispunjeno. Ukoliko žena ovisi o nekome, odnosno ukoliko ne može biti zadovoljna sama sa sobom, ako joj treba netko da bi ona bila potpuna onda to ni ne vodi u dobru vezu jer će se u većini slučajeva ona podređivati svome muškarcu. Kao što kaže teorija, muške i ženske uloge razlikuju se ne zbog spola, već zato što je društvo odredilo tako, odnosno za sve je kriv patrijarhalni sustav, a onda su krivi ljudi koji ga slijede i koji ne vide koliko je on apsurdan.

10.5. ZAMISLI DIVOTE

Ova priča vrti se oko tetke Zore. Dolazi kod svoje nećakinje u stan priopćiti joj vijest da se rastaje od barba Petra. Kao što je prije navedeno, Tanja Mravak u svojim pričama donosi male promjene. Te male promjene dovoljne su da promjene život likovima. Tako se Zora odlučila rastati jer nikad ne može gledati televiziju u dnevnoj sobi, budući da njezin muž uvijek posjeduje daljinski.

„–U sobi. U sobi?! Pa nisam ja sluškinja da u sobi gledam televiziju. Ja oću u svom dnevnom boravku. U sobi se spava, u sobi se ljubi, soba je svetinja. Televizija se gleda s kauča, sa trosjeda, iz fotelje. Nema većeg poraza u kući nego gledat televiziju u sobi. Kad te se ugura u sobu gledat televiziju, znaj da si gotova. Nikad to sebi nemoj dopustit. Nikad! Dobro to zapamti.“ (Mravak, 2017.)

Kao da muškarcima nije dovoljno što dominiraju na svim poljima u društvu, sada ulaze i u kuću, u sferu za koje su zadužene žene, te dominiraju i tamo. Muškarci imaju svoj kauč na koji nitko ne smije sjesti, daljinski je uvijek u njihovim rukama, te oni odlučuju koji će se program gledati.

Zori je dosadilo živjeti prema pravilima. Dosadilo joj je stalno ugađati njezinom mužu. Uvijek mora gledati na televiziji ono što on gleda, on će čak prebaciti program, a da nju ni ne pita je može. Tu je vidljiva ta mala promjena koju je Tanja Mravak unijela u priču, a koja je bila dovoljna da promjeni Zorin život.

„Pa u auto, pa u garažu, pa u sobu, pa u dječju sobu, pa u kupatilo i di je na kraju bila? U podrumu na onoj staroj ledenici, stavio hladit pivo i ostala mu tu fascikla. Ma ko da on išta

misli. Išta! Nego sve Zora, Zora mora mislit i za sebe i za njega. Eto, zato ću se razvest, oću Boga mi.“ (Mravak,2017.)

Njezina nećakinja ju promatra cijelo vrijeme u čudu. Nije joj jasno kako je toliki niz godina izdržala s njim i tek se sada odlučila rastati. Zora govori kako ju je majka krivo odgojila. Majka joj je govorila kako mora brinuti o svom mužu. Zorin muž navikao je da ne mora ništa raditi po kući. Zora je tip žene koja je uvidjela apsurd patrijarhalnog sustava i koja se odlučila boriti protiv njega. Ona sama kaže kako je za sve kriva njezina majka koja ju je tako odgojila. Prenijela joj je te obrasce ponašanja, i Zora je tek sada u kasnijoj dobi uvidjela koliko je to glupo te je uvidjela što je sve trpjela. Ona smatra kako nikad nije kasno te je odlučila baš sada promijeniti svoj život. Ne želi više da joj muž sve određuje već želi živjeti život po svojim pravilima. Za Zoru možemo reći kako je ona žena koja je skoro cijeli svoj život živjela po patrijarhalnom sustavu jer ju je tako majka odgojila, međutim u određenom razdoblju života, zbog banalne stvari kao što je daljinski upravljač, shvatila je kako cijeli život živi pogrešno i prema tuđim pravilima.

„-Nije on kriv, nije. Kriva sam ja. Kriva mi je mater. Krivo me odgojilo. Da sam ja bila pametna, ja bi njemu prvi dan rekla:Ulij vodu kad potrošiš led pa će leda uvijek biti?“
(Mravak,2017.)

„Ma moj Bože, pa znaš li ti da ja nisam na trosjed legla ima sigurno deset godina. Ma kojih deset, ima i dvadeset, biće kad sam zadnji put trudna bila. To ti je njegovo. A meni ono govno od fotelje.“ (Mravak,2017.)

Ovaj citat je dokaz kako žene u mnogo slučajeva podilaze muškarcima. Muškarci u kući imaju svoj trosjed, kuha se samo ono što on voli i slično. Žene nastoje stalno ugoditi muškarcima da ponekad i zaborave što to one vole.

„-A ja- sanjivo me pogledala-ja ću sve posložiti, očistiti, urediti, staviti cvijeće u vazru i sve će to tako stat. Pa ću izaći iz kuće, a kad se vratim sve će me tako i dočekati. Zavjese na istom mjestu di sam ih ostavila, u sudoperu neće biti ni jedna čaša, daska na školjci spuštena, pokrivač na trosjedu zategnut, dekica složena, zamisli divote.“ (Mravak, 2017.)

Teta Zora smatra kako bi joj život bez muža bio puno lakši. Mogla bi gledati na televiziji što god hoće, mogla bi praviti ručak kakav želi i slično. Zora je shvatila kako je ona bitna i bitno je ono što ona želi. Iako se njezina nećakinja čudi što je tek sada odlučila promijeniti svoj život, Zora smatra kako nikada nije kasno za promjenu. Čovjek bude slijep većinu života.

Prvo budeš slijep jer se zaljubiš pa ne vidiš neke stvari kristalno jasno, onda budeš slijep jer dobiješ djecu. Često žene trpe jer ne žele da im djeca pate. Žele da djeca imaju majku i oca, a na kraju te onda niti da djeca ne cijene jer misle da je normalno sve to što radiš. Žene onda većinom kasnije, kada djeca odrastu shvate da su cijeli svoj život posvetile drugome i da su izgubile sebe u cijeloj toj priči. Zato se Zora odlučila rastati i konačno živjeti život onako kako ona to želi.

10.6. KRISTAL, PORCULAN I BEŠTEK

Likovi ove priče su baka Ecija, njezina kći Sonja i unuk Lovre i kućna pomagačica Kristina. Baka Ecija je senilna starica koja se stalno dotjeruje za svog pokojnog muža, a njega vidi u svome unuku. O njoj se naizmjenice jedva brinu kći, unuk i pomoćnica Kristina, kojoj se sviđa Ecijin unuk Lovre.

„-Neka si. Ta haljina nije ni iz kakvog Milana, to je moja maturalna haljina, jedva smo i za nju skupili novac. I taj porculan, i kristal i čuda, to je kupila meni za vjenčanje pa ja nisam htjela nositi u podstanarski stan, a poslije se njoj sviđalo to imati u kući. Kad sam magistrirala, potpuno je obuzelo. Ja sam samohrana majka jedne magistricе znanosti, govorila je. Molim te, Kike, samo nek nešto pojede i obavi tu predstavu s porculanom, plišem i kristalom. Ostalo ćemo ja i Lovre“ (Mravak, 2017.)

Iz ovoga citata vidljivo je kako se baka Ecija uvijek uređivala za svoga pokojnog muža. Bitno joj je bilo da je sav porculan, koji je stalno bio unutar police, uvijek čist i da se sjaji. Baka Ecija je također jedan primjer „Naše žene“. Cijeli svoj život uređivala se za svog pokojnog muža. Brinula je o kući, djeci i njemu. Na kraju sve što joj je ostalo je haljina koju je njezina kći nosila namaturalnu zabavu i porculan. Obitelj kao institucija ima jako veliki autoritet te je kamen temeljac patrijarhalnog sustava. Obitelj provodi kontrolu i prilagodbu svojih članova tamo gdje su politički i drugi autoriteti nedovoljni. Baka Ecija žrtva je tog autoriteta. Cijeli svoj život je bila podređena, izgubila je sebe, a u starosti je postala senilna te je nastavila s takvim obrascem ponašanja. Ova priča može biti i simbol za to koliko patrijarhalni sustav može biti poguban za žene. U svom tom autoritetu žene na kraju mogu poludjeti i tek onda više ne znaju tko su. Život im se svede na uređivanje, spremanje kuće i na obavljanje bračnih dužnosti. Trenutak kada postanu slobodne, u ovome slučaju baka Ecija postala je udovica, tada više ne znaju kako početi iz početka, nisu sigurne što treba napraviti te nastave živjeti

kako su i živjele bez ikakve promjene. Ni tada ne pronađu sebe. Ona je bolesna i ima demenciju te zapravo je jako usamljena. Na neki način je iskorijenjena u prostoru kojim se čitavim životom kretala, a to je njezin vlastiti dom.

10.7. MALO MOJE

Ova kratka priča razlikuje se od ostalih budući da su u središtu djeda i njegova unuka. Nikolina unuka voli dolaziti kod njega u vinograd čekati Domaće da se pojave. Djeda ju je uvjerio kako Regoč živi u bunkeru, a Potjeh u oficirskoj kućici. To je jedina priča iz zbirke Tanje Mravak koja ne ukazuje na to da žene održavaju patrijarhalni sustav.

10.8. MESO

Magda je pretila žena, koja pokušava smršavjeti i pronaći pravu ljubav. Ona je za ljubav bila spremna biti na mesnoj dijeti i stalno kupovati kod mesara koji joj je zapeo za oko. Magda je primjer tipične žene koja proizlazi iz patrijarhalnog sustava. Spremna je mijenjati sebe kako bi se svidjela nekome. Nažalost većina žena to radi. Mijenjaju svoj izgled samo kako bi se svidjele drugima. Treba znati biti zadovoljan sam sa sobom. Kada osoba prihvati samoga sebe onakvim kakvim je, onda će je prihvatiti i drugi ljudi. Dok god ona misli da nije dovoljno dobra, da treba nešto mijenjati na sebi, nikada je neće niti drugi prihvatiti takvom kakva je.

„Magda je često bila na dijeti. Probala je mjesečevu, Dukanovu, UN dijetu, iskusila onu s jajima i grejpom, jogurt dijetu, kupus dijetu (u kojoj je jednom tjedno mogla jesti i banane). Pila je čajeve tinkture i pripravke. Dijete su joj, doduše, više služile kao odmor od hrane, kao kad pušač desetak dana prestane pušiti.“ (Mravak,2017.)

Bila je zaljubljena u mesara Vatroslava. Kada ju je on iznevjerio prestala je s mesnom dijetom. Na kraju priče udala se za nekoga tko ima male obroke u danu, te je zbog njega počela i ona tako jesti i smršavila je. Spremna je bila učiniti bilo što samo da pronađe ljubav svoga života.

„Tako se Magda opet počela smijati i udala se za nekog tipa koji je jeo male obroke tri puta dnevno, kao u zatvoru, kao u bolnici, kao u samostanu.“ (Mravak,2017.)

Ova priča je vrlo zanimljiv primjer za sve ono što su žene spremne učiniti kako bi se svidjele muškarcu. Spremne su obojati kosu u boju koja se sviđa dotičnome muškarcu, spremne su se

šminkati i sređivati svaki dan, ići na dijetu, slušati glazbu koja im se ne sviđa, jesti ono što ne vole, gledati filmove koji nisu njihov najdraži žanr, preseliti se u drugu državu s osobom u koju su ludo zaljubljene. Takve žene nemaju svoj identitet, spremne su se stalno prilagođavati kako bi ih drugi prihvatili. Naravno da uvijek treba imati kompromisa, međutim ne treba nijekati ono što zapravo voliš. Trebamo samo dopustiti drugome da vidi pravu nas. Na taj način ćemo raditi ono što volimo, ponekad ćemo se prilagoditi, ukoliko se i drugi prilagode nama, ali ćemo zadržati svoj identitet, sebe, svoje potrebe i želje.

10.9. ŽEŽENJ

„-Šta ću ja obući?

-stavila san ti na višalicu na vrata od ormara.

-Bilu košulju? Pa ne idem na pir.

-Ideš na Gospin žeženj sa ženon.

-Pa mogu li majicu?

-Pa će mi reći:“Vidi kako je muža obukla.“ Obuci košulju, neće te đava odnit.

-Ma ko će ti reći?

-Svit.“ (Mravak,2017.)

Glavni junaci ove kratke priče su Ivanka i Goran. Ivanku uvijek brine što će reći drugi. Pazi uvijek da sve bude kako treba. Tako ona i njezin muž odlaze na zabavu, a ona pazi kako će njezin muž izgledati, da ne bi možda ljudi rekli kako ona ne drži do svoga muža. Ivanka je inače domaćica i uspjela je nagovoriti muža da odu na pučku zabavu noć uoči Velike Gospe u Sinju.

-Ma šta ćemo izlaziti večeras, samo ćemo se bezveze gužvat, znaš ti koliko je svita u gradu-gundao je Goran zakopčavajući košulju.

-Večeras se izlazi, nego kad. Izade se da se vidi da smo u dobre.“ (Mravak,2017.)

„-Šta sad imaš gledati, ko da nisi svaki dan u gradu.

-Pa nako da vidin ima li šta novo.

-Eto manjka ti robe u ormaru.

-Ajde uvek grintaš, žena san.“ (Mravak,2017.)

Ovakve muško-ženske odnose možemo primjetiti i u običnom životu. Žene su te koje stalno gledaju u izloge, a muškarci prigovaraju. One žele izaći u grad na piće dok se muškarcima nikada ne da. Također ženama je bitno što će obući, kako ona i muž izgledaju dok muškarce to baš i ne zanima. Ova priča je prikaz nedostatka komunikacije među bližnjima. Također prikazuje kako Gorana nije briga što njegova žena želi da ju malo izvede. Ivanka ga je morala nagovarati da odu na zabavu. To je samo dokaz kako Goran gleda samo svoje potrebe. Iako je njegova žena stalno u kući nije se sam sjetio izvesti ju van. Morala ga je nagovarati te ispada kao da ga je sramota izvesti ženu van. Osim u književnosti ovakvih situacija ima i u običnome životu. Ova priča samo prikazuje tihe, pomno skrivane partnerske drame koje se događaju iza zatvorenih vrata. Ivanka je takva da je ona nagovarala svoga muža da izađu. Neke žene ne bi nagovarale već bi samo pognule glavu i šutile. Ne bi međusobno razgovarale sa svojim mužem te bi posljedica tog zataškivanja bio mrtav brak. U takvim brakovima oboje partnera skrenu s pravog životnog puta. Muškarci se propiju, imaju ljubavnice, zatvaraju se u neke svoje prostore, a žene glume žrtve, stalno se svađaju. Takvom braku treba terapija, trebaju emocionalni odgoj. Nas se već od malih nogu uči da pritiskujemo svoje emocije, da ih ne prikazujemo, da budemo jaki. Često radimo nešto, a da ni ne znamo zašto to radimo. Ne komuniciramo sa partnerom te nam onda ni odnos ne može biti dobar. Takav odnos muža i žene gleda dijete i onda to uči i prenosi na svoje dijete. I tako u krug. Ivanka se brine o tome što će oni obući na zabavu, kako će izgledati. Nju brine što će reći svit, a to je zato što nema izgrađenu vlastitu osobnost. Ona je godinama u braku s Goranom i to da je ona njegova žena je postalo dio njezine osobnosti.

10.10. DUŠA KUĆE

Olja i Bero glavni su likovi ove kratke priče. Njih dvoje i njihov pas zajedno su na odmoru na otoku te imaju nevolje s mišem, a te nevolje narušavaju i njihov odnos. Ova priča najviše progovara o njihovom međusobnom odnosu.

„-Strah me, Olja, užasno me je strah.

-Ma ne boj se, pa jel vidiš di smo mi, ima do sela bar pet kilometara, pa nije nitko ovamo dolazio s otrovom.

-Nije, al ko zna di je bio miš.“(Mravak,2017.)

„Sagnuli su se, birali kamenje i postavili ga uokolo kante. Pa još jedan sloj, pa još jedan.

-I šta sad?-pitala je Olja.

- Sad ćemo čekat.

-A kako ćemo znat da je mrtav?

Bero je slegnuo ramenima. Zagrlio je Olju.

-Hvala ti, ti si moj zmaj. Žena zmaj.“ (Mravak,2017.)

Iz ovih citata vidljivo je kako je Bero zabrinut za svoga psa. U ovoj priči muškarac je prikazan kao slabiji i nemoćan. Žena, odnosno Olja, je sredila miša kako bi njihov pas bio siguran. Danas ima i takvih situacija. Toliko se govori o ravnopravnosti žena, da su se muškarci počeli osjećati kao slabiji spol. Warren Farrell napisao je revolucionarnu knjigu pod nazivom „Mit o moći muškarca“. Objavljena je 1993., a novo izdanje doživjela je 2014.godine. U toj knjizi Farrell je iznio svoju teoriju o muškoj raspoloživosti. Prema toj teoriji bit muške uloge u društvu je oduvijek bila žrtvovanje za zajednicu i obitelj. Kroz povijest samo mali broj muškaraca na vrhu društva(plemići, kraljevi) bili su privilegirani dok je većina muškaraca bila prisiljena na težak fizički rad, preuzimanje pune odgovornosti za obitelj i obvezu služenja vladarima u vojsci. Životi žena su oduvijek imali veću vrijednost od života muškarca koji su u ratnim pohodima gubili živote. Smatra kako su sva tradicionalna društva opstala zahvaljujući tome što su muškarci odgajani da budu raspoloživi, u ratu i na poslu. Temelji muške i ženske uloge u obitelji i društvu, bili su prema Farrellu zasnovani na krutim okolnostima života kojima je nastala i obiteljska podjela rada. Muškarci su zaštitinici i hranitelji, a žene majke i domaćice. Ta podjela nije nastala samo kako bi žene stavila u podređen položaj, kako smatraju feminističke teorije, a pozicija muškarca u obitelji nije zamišljena kao nadređena. Feministice tvrde kako je muškarac oduvijek bio u poziciji moći jer je zarađivao novac, međutim Farrell kaže kako ta moć nije bila stvarna jer je muškarac morao taj novac trošiti na obitelj. Tvrdi kako u prošlosti nijedan spol nije imao moć nego

samo svoju spolnu ulogu, a svrha te uloge bila je opstanak zajednice. Farrel je prikazao muški spol kao slabiji jer je isto na neki način neshvaćen. Takvu vrstu muškarca možemo pronaći u Beri koji treba pomoć svoje žene. Nije imao hrabrosti ubiti miša i spasiti svojega psa već je to učinila Olja.

10.11. KAD SMO SE PRAVILI MRTVI

Filip i Ivka, Ivan i Maja glavni su junaci zadnje kratke priče u zbirci Tanje Mravak. Ivka i Ivan su brat i sestra koji nisu u najboljim odnosima. Ivka putuje u Dalmaciju kako bi se s bratom dogovorila oko prodaje kuće. Ivkin muž nije tipičan primjer muškarca jer je u njihovu odnosu dominantnija Ivka.

„-Ne piši poruke u vožnji, jesi me čula.

-Dobro dobro. Lolo i bekrijo.

-I ono, kako da kažem, pozdravi brata.

-Evo, odmah da ti kažem, pozdravlja i one tebe i to smo riješili.

Ivka je sjela u ugrijan automobil i odmah se prisjetila zašto se udala za svog Slavonca.“

(Mravak, 2017.)

U odnosu Ivana i njegove žene Maje možemo vidjeti kako je Maja ta koja brine da je Ivan sve ponio na put. Maja je tipičan primjer „Naše žene“ jer brine o svemu.

„-Evo, zovu putnike za Zagreb, jesi ponio sve? Tablete? Provjeri. Tako, dobro. Još tri dana piješ jednu dnevno, onda svaki drugi dan po jednu. Jesi zapamtio? Pazi što jedeš, jesi ponio bananu? Nemoj pušiti, Ivane, čuješ li me!“ (Mravak, 2017.)

Ivan je ogulio bananu, zagrizao i slegnuo ramenima.

-Pa jel radi nešto? Bila je u nekoj firmi kad ste bili u Irskoj.

-Ništa sad. Hoda za mnom po svijetu. Čeka me i druži se sa ženama mojih kolega. Danas kuha pašticađu. Tako. Ništa.“(Mravak,2017.)

Ovdje Ivan govori o svojoj supruzi Maji. Ona je domaćica koja njega prati po svijetu. Tu je vidljivo kako on ne cijeni to što ona sve radi. Muškarci vrlo olako shvaćaju ženin posao. Iako je domaćica ona se naradi možda i više nego on na poslu. Tu je izjavio kako ona ne radi ništa, kuha pašticadu, eto samo to. To nije prvi put da se podcijenjuje ženin trud. Muškarcima je normalno da žene rade sve po kući, brinu o djeci, ali ne shvaćaju koliko to oduzme i vremena i truda. Žene ne stignu brinuti o sebi jer su prezauzete sa kućanskim poslovima i djecom.

Svih jedanaest priča progovara o ljubavnim i obiteljskim odnosima te o tome kako je za većinu problema kriv manjak komunikacije. Manjak komunikacije može dovesti do nesuglasica, ali može imati i jače posljedice, a to je razvod braka. I žene i muškarci trebaju razgovarati i uvijek reći ono što misle. Svi glavni likovi ovih priča bili su nesretni jer nisu razgovarali sa svojim bližnjima. Možda se teta Zora iz priče „Zamisli divote“ ne bi rastala da je razgovarala sa svojim mužem o problemu koji je godinama muči. Upravo i taj nedostatak razgovora vodi do toga da žene održavaju patrijarhalni sustav. To je tako jer ne žele uzrujavati svojega muža. Žele da oni budu zadovoljni i onda potiskuju sve što osjećaju. Mi smo ljudi koji imamo i određenu emocionalnu inteligenciju i kad tad će to sve eksplodirati u nama i reći ćemo sve naglas. Nisu samo žene te koje šute, šute i muškarci, ali većina se oda alkoholu ili kocki umjesto da riješe problem razgovorom. Možda patrijarhalnog sustava ne bi ni bilo kada bi svi govorili što misle, kada bi razgovarali. Žene se ne bi osjećale podređeno, ne bi to prenosile na svoju djecu, a muškarci se ne bi odavali alkoholu, kocki i ljubavnicama. Zanimljiva je jedna priča iz prve zbirke kratkih priča Tanje Mravak pod nazivom „Moramo razgovarati“. Danijela želi razgovarati sa svojim mužem Zlatkom. Kada joj se nakupe problemi u glavi onda pukne i kaže mu da moraju razgovarati. Upravo se time Mravak bavi u svojoj prvoj zbirci. Bavi se nesporazumima niskog intenziteta koji vremenom i trajanjem eskaliraju i dovode do pogubnog završetka. Danijela ima nešto za reći svojem suprugu međutim nikad mu to ne kaže do kraja, on mora izvlačiti iz nje svaku rečenicu i onda se na kraju posvađaju i ništa ne riješe. Zlatko se čini kao da je uplašen, kao da ne smije reći sve što mu prvo padne napamet kako se Danijela ne bi uvrijedila. Upravo ta „pipanja“ nisu dobra za međuljudske odnose. Svima bi bilo bolje kada bi rekli ono što misle. Ljudi su naviknuti živjeti tako kako žive, slušati nadređene jer se boje otkaza, žene se podrede kući, ne iskazuju svoje želje da muškarci ne bi bili uzrujani, a i muškarci ne kažu sve što misle kako bi bio mir u kući. Na kraju taj mir u kući može prerasti u nešto tragično jer se ne progovara o problemima, jer se šuti.

11. ZAKLJUČAK

Tanja Mravak, u svojoj knjizi *Naša žena*, napisala je kako zapravo žene održavaju patrijarhalni sustav. Primjer su mame koje odgajaju svoju djecu tako da nikad ne smiju uzrujavati oca. Često djeca u djetinjstvu prešućuju neke stvari svojem ocu kako on ne bi vikao na njih. Ta očinska figura predstavlja autoritet i djeca se većinom boje svoga oca, a takav odnos nameću majke i o tome piše Tanja Mravak. U njezinim kratkim pričama postoji više žena koje slijede koncept patrijarhalnog sustava jer su tako naučile. Marija iz priče *Trešnja*, oblači uske trenerke i lakira nokte radi novog muškarca u svome životu, Julijana iz priče *Naša žena Mirkova* je ljubavnica. Mirko ima ženu Žarku koja je tipičan primjer „naše žene“. Kuha, pere, sprema, zanemaruje sebe da bi Mirko i njezina djeca imala sve. Zora iz priče *Zamisli divote* cijeli život trpi svojega muža koji uvijek ima daljinski u ruci i svoje mjesto na kauču, te ga upravo zbog toga ostavlja.

Međutim postoji i druga strana priče. Farrel koji je autor knjige *Mit o moći muškarca*, navodi kako su danas muškarci u procesu emancipacije odnosno potreban je pokret za prava muškaraca kao protuteža feminizmu. Smatra kako se oduvijek očekivalo od muškaraca da zarađuju novac i to ne vidi kao oblik njihove moći već jednostavno kao spolnu ulogu. Na kraju se postavlja pitanje tko je danas slabiji spol i tko posjeduje moć? Moć je definirana kao kontrola nad vlastitim životom, a nju nisu u potpunosti imali niti muškarci niti žene. U tradicionalnom sustavu uloga žene bila je podizanje djece, a uloga muškarca bila je da zarađuju novac. Taj tradicionalni poredak Farrell je nazvao Prvim stupnjem. Danas živimo u svijetu tehnološkog napretka i suvremenog načina života te on to naziva Drugim stupnjem. Ističe kako su žene svojom emancipacijom prešle u Drugi stupanj. U Drugom stupnju omogućeno je samoostvarenje pojedinca. Krajnji njegov cilj bila bi ravnopravnost spolova temeljena na međusobnom nadopunjavanju i obostranom razumijevanju muškaraca i žena. Farrell smatra kako muškarci još nisu ušli u taj stupanj. Danas postoji niz problema koji muče muškarce, a koji nisu prepoznati od strane društva i radi kojih je potreban pokret za prava muškaraca kao protuteža feminizmu. Neki od tih problema su: negiranje da su i u muškarci u velikom broju slučajeva žrtve obiteljskog nasilja, žrtve su i seksualnog nasilja, nemogućnost muškarca da se obrani od lažne optužbe za silovanje, potreba djece za očevima i očeva za djecom, novačenje isključivo muškaraca u vojne postrojbe i slično. (Jutarnji.hr,2015.)

12. LITERATURA

Knjige:

1. Bećirbašić, Belma. *Tijelo, ženskost i moć*. Synopsis. Zagreb-Sarajevo. 2011.
2. Lukić, Darko (2009): *Drama ratne traume*, Meandar, Zagreb
3. Mravak, Tanja. *Naša žena*. Hena.com Zagreb. 2017.
4. Andrea Zlatar, *Tekst, tijelo, trauma- ogledi o suvremenoj ženskoj književnosti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.

Članci i internetski izvori:

1. Galić, Branka. Moć i rod. Pregledni članak. Zagreb. 2002.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=40903 pristupljeno: 03.06.2018.
2. Matić, Domagoj; Koprek, Ivan. Bioetička i ideološka pozadina „rodne teorije“. Pregledni članak. Zagreb. 2014.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=190828 pristupljeno 01.06.2018.
3. Hrvatsko društvo pisaca. Tanja Mravak. Zagreb
<http://www.hrvatskodrustvopisaca.hr/hr/clan/tanja-mravak-352> pristupljeno 02.05.2018.
4. Jutarnji.hr. Članak-Emancipacija muškog spola. Žene su u 20.stoljeću dobile poštovanje, hoće li muškarci u 21.stoljeću dobiti suosjećanje. Link:
<https://www.jutarnji.hr/life/emancipacija-muskog-spola-zene-su-u-20.-stoljecu-dobile-postovanje-hoce-li-muskarci-u-21.-dobiti-suosjecanje/480574/> pristupljeno 20.06.2018.
5. Kamenjašev, Bonislav. Najveća je vrijednost „Naše žene“ prikaz nemogućnosti komunikacije među bližnjima. Arteist.hr 2018. <https://arteist.hr/tanja-mravak-nasa-zena/> pristupljeno 03.06.2018.
6. Luketić, Katarina. Tanja Mravak majstorica je domaće kratke priče; pročitali smo njenu knjigu „Naša žena“. Književna kritika. T.portal. 2018.
<https://www.tportal.hr/kultura/clanak/tanja-mravak-majstorica-je-domace-kratke-price-procitati-smo-njenu-knjigu-nasa-zena-20180130> pristupljeno 02.05.2018.
7. Marušić, Antonela. Tanja Mravak: U knjizi „Naša žena“ bavim se ženama čiji životi prolaze ispod radara. 2017.
<http://www.voxfeminae.net/cunterview/kultura/item/12144-tanja-mravak-u-knjizi-nasa-zena-bavim-se-zenama-ciji-zivoti-prolaze-ispod-radara>

8. Sućec, Anamarija. Čitanje hrvatske ženske (post)ratne proze kroz prizmu feminističkih teorija. Diplomski rad. zagreb. 2015.
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5754/1/diplomski%20rad.pdf> pristupljeno 29.05.2018.
9. Vladanović, Matko. Tanja Mravak: Naša žena. Kritika. Mvinfo.hr. 2018.
<https://www.mvinfo.hr/clanak/tanja-mravak-nasa-zena> pristupljeno 01.06.2018.